

OTDK-dolgozat

2025.

Jelige: KSR 717

Georgia: Úton az Európai Unióba?

Georgia: On its way to the European Union?

Kézirat leadásának dátuma: 2025. január 02.

Tartalomjegyzék

TÁBLÁZAT JEGYZÉK

ÁBRAJEGYZÉK

1. BEVEZETÉS

1.1. A tanulmány célja.....	1. oldal
1.2. A kutatás módszertana	2. oldal
1.3. Hipotézisek	3. oldal

2. GEORGIA TÁRSADALMI ÉS GAZDASÁGI JELLEMZÉSE

2.1. Áttekintés.....	3. oldal
2.2. A „keleti” Grúzia vagy a „nyugati” Georgia- egy állam két névvel.....	5. oldal
2.3. Georgia földrajza és ásványkincsei.....	6. oldal
2.4. Georgia társadalma.....	10. oldal

3. GEORGIA ÉS AZ EURÓPAI UNIÓ KAPCSOLATRENDSZERE

3.1. Georgia és az Európai Unió kapcsolatainak fejlődése	14. oldal
3.2. Az uniós tagság politikai kritériumainak teljesítése.....	17. oldal
3.3. Az uniós tagság gazdasági kritériumainak teljesítése	24. oldal

4. A VISEGRÁDI ORSZÁGOK ÉS GEORGIA KAPCSOLATRENDSZERE

4.1. A Visegrádi országok és Georgia gazdasági-kereskedelmi kapcsolatai	36. oldal
4.2. A primer kutatás eredményei.....	40. oldal

5. ÖSSZEGZÉS, KÖVETKEZTETÉSEK	42. oldal
-------------------------------------	-----------

IRODALOMJEGYZÉK	44. oldal
-----------------------	-----------

TÁBLÁZAT JEGYZÉK

1. táblázat:

GDP növekedés a tagjelölt státuszú országokban (2019-2023)27.oldal

2. táblázat:

Magyarország és az európai uniós tagjelöltek SDR kvóta értékei (millió SDR)30.oldal

3. táblázat:

**Georgia legfőbb kereskedelmi partnereinek import és export értékei 2018-2024 között
(ezer USD) 33.oldal**

ÁBRAJEGYZÉK

1. ábra: Georgia és a környező országok	7.oldal
2. ábra: Georgia exportja 2021-2023 között (millió lari).....	8.oldal
3. ábra: Gépipari termékek exportja (millió USD).....	9.oldal
4. ábra: Georgia korfája (ezer fő)	10.oldal
5. ábra: Georgia lakossága 1994-2024 között (millió fő)	11.oldal
6. ábra: A születésszám alakulása Georgiában 1994-2023 között.....	12.oldal
7. ábra: Georgia nemzetiségi összetétele 2024-ben (népesség %)	13.oldal
8. ábra: A korrupciós index eredményei Georgiában 2012-2023 között (pont).....	22.oldal
9. ábra: Reál GDP növekedés Georgiában 1996-2023 (%)	25.oldal
10. ábra: Az egy főre jutó GDP a vásárlóerő paritás alapján (USD)	26.oldal
11. ábra. AZ EU/GEL árfolyam	29.oldal
12. ábra: A vállalkozások megoszlása méretük szerint.....	31.oldal
13. ábra: Az export és import értékének alakulása (ezer USD)	32.oldal
14. ábra: Az azeri zöldfolyosó terv	35.oldal
15. ábra: A grúz export mértéke a V4 országokba (ezer USD)	36.oldal
16. ábra: A grúz import mértéke a V4 országokba (ezer USD)	38.oldal
17. ábra: Az alábbi országok közül mely országnak kellene leghamarabb az integráció részévé válnia? (%)	40.oldal
18. ábra: Támogatod, hogy Georgia irányából érkezzenek szénhidrogének hazánkba? (%)	41.oldal
19. ábra: Támogatod az Európai Unió további bővítését? (fő)	42.oldal

1. BEVEZETÉS

1.1. A tanulmány célja

Kutatásom célja, hogy elemezzem Georgia és az Európai Unió kapcsolatrendszerét, valamint azt, hogy a kaukázusi ország hogyan teljesíti az uniós tagság kritériumait. A téma először 2023 decemberében vált ismertté, amikor Georgia megkapta az európai uniós tagjelölti státuszt. Ezek után a 2024-es ügynöktörvényt követően kapott nagyobb médiavisszhangot a régió, amelyben negatív színben lett feltüntetve az ország. Mindezek mellett a médiában sokszor hallani arról, hogy a nyugati országok vezetői, nagykövetei aggodalmukat fejezik ki az ország politikai irányvonalával kapcsolatban.

Dolgozatom során az ország geográfiai, társadalmi helyzetének jellemzése mellett az európai uniós csatlakozás gazdasági és politikai kritériumait és eredményeit szeretném elsősorban kiemelni. Egy olyan ország csatlakozási szándékát, melynek integrációja bizonyos szempontokból mérföldkövet jelentene az Európai Unió történetében. Egy olyan államét, amely minden erejével küzd az európai minta, az európai norma megvalósításában hazája területén. 2024 októberében, a dolgozat megírásának időpontjában egyes európai uniós államok antidemokratikus államként hivatkoznak rá az úgynevezett külföldi ügynöktörvény bevezetése miatt.

Kutatásom során a következő kérdésekre keresem a választ: Milyen kritériumoknak kellene Georgiának megfelelnie ahhoz, hogy az integráció tagjává válhasson? Hogyan értékelhető Georgia gazdasági és politikai felkészültsége az európai integrációs csatlakozáshoz? Milyen álláspontot képviselnek a visegrádi országok Georgia tagságával kapcsolatban?

Kutatásomban szeretném kiemelni Georgia fontosságát, elsősorban a posztszovjet és a kaukázusi államok számára, hiszen maga az ország egy összekapcsoló erőt képez és biztosítja a Fekete-tengeren való kereskedelmet, kulturálisan Nyugat és Kelet határán fekszik, amely szintén kiemeli ennek a kis területű államnak a fontosságát.

1.2. A kutatás módszertana

Dolgozatomban primer és szekunder kutatási módszert is alkalmazok. Nagyon sok hírportál, online folyóirat, nemzetközi oldal foglalkozik Georgia helyzetével, emellett egy kérdőívet is készítettem a kutatási témámmal kapcsolatban. Tanulmányomban felhasználom az egyes hivatalos hírportálok (Georgia Today, Civil Georgia) tudósításait, cikkeit, illetve statisztikákat, a National Statistics Office of Georgia (a dolgozat további részében Geostat), The National Bank of Georgia kimutatásait.

A grúz hírporálok és hivatalos oldalak mellett, nemzetközi oldalak információit is belefoglalmazom dolgozatomba (IMF, CIA- The World Factbook, Eurostat), amelyek egy összehasonlító képet mutatnak a nemzeti adatokkal szemben. Ezek mellett nemzetközi adatbázisok honlapját is felhasználtam, melyek számos irodalommal segítették tanulmányom megírását. A magyar nyelvű könyves szakirodalom száma csekély, a témával Babirák Hajnalka, Kaukázus szakértő foglalkozik kutatómunka szinten, aki számos grúz könyvet, levelet, kulturális örökséget fordított le magyar nyelvre és írt könyvet Georgia helyzetéről.

A nagy mennyiségű szekunder kutatási anyag mellett, tanulmányom megírására primer kutatást is alkalmazok, amelyben egy kérdőív formájában kérdezem meg az embereket. A kérdések között mind lexikális tudást igénylő, mind saját álláspont foglalatást igénylő feleletválasztós kérdéseket alkalmaztam. A kutatásban elsősorban egyetemista és 18-25 év közötti korosztályt kérdeztem meg, de csekély számmal a középkorú és az idősebb korosztály véleményét is kikértem. Céлом, hogy jobban felmérjem a kitöltők általános tudását és véleményüket egy olyan kérdéstről, amellyel sokáig a világ nem foglalkozott kellő mértékben.

Kutatásom során a magyar nyelvű szakirodalmak és hírforrások hiánya miatt, angol nyelvű hírportálokból és könyvekből tájékozódtam, de Georgia általános jellemzése során orosz nyelvű szakirodalmat is igénybe vettem. Sok orosz nyelvű hírportál és online adatbázis foglalkozik Georgia helyzetével, történelmével, szovjet múltjával, azokkal a lehetőségekkel, hova is tart a kaukázusi ország a jövőben.

1.3. Hipotézisek

Eddigi kutatómunkám során különböző információt olvastam a jelenlegi csatlakozási álláspontokról, melyeknek realitása vitát válthat ki a tagállamok politikusai között. Kutatási munkáim során az alábbi hipotéziseket állítottam fel:

- Az ország 2030-ra nem válhat az Európai Unió tagjává, amennyiben nem változik a politikai irányvonal.
- Georgiában bevezették és sikeresen alkalmazzák a törvényt, amely értelmében a „költészetési hiány a GDP 3%-a lehet” és „az államadósság a GDP maximum 60%-a” (Európai Bizottság, 2022), ezzel az ország sikeresen tartja a GDP 5-10%-os növekedését.
- Georgia európai uniós tagsága az energiaellátás szempontjából is nélkülözhetetlen, mivel a jövőben a bakui (Shah Deniz) gázmező az Európai Unió számára nélkülözhetetlen térséggé válik a kieső orosz import miatt.

2. GEORGIA TÁRSADALMI ÉS GAZDASÁGI JELLEMZÉSE

2.1. Áttekintés

Georgia (ősi nyelven Szakartvelo) már az ókori idők óta létezett. Az első keresztény államként tartják számon, melynek lakói a IV-V. század környékén áttértek a keresztény hitre. Az ország virágkora a XII. századra tehető, majd folyamatos elnyomás jellemezte (mongolok, oszmánok, oroszok). A bolsevik hatalomátvétel után 1991-ig a Szovjetunió egyik tagállama volt. Viharos történelme ellenére sikerült független állammá válnia, egyedi írásrendszerrel, kultúrával rendelkeznie.

Georgia hivatalosan 1921-ben a Szovjetunió tagköztársaságává vált. Az ország ugyanúgy megtapasztalta az erőltetett iparosítás és az egyébként grúz származású Joszif Sztálin által végrehajtott terror időszakát. 1953 után a politikai rendszer megváltozott, a Sztálin után következő főtitkárok a desztalinizációt Georgiában is végrehajtották. Ami még a szovjet időszakban egy meghatározó esemény, az 1978-as tüntetés volt. Ennek oka, hogy a szovjet párvezetés meg akarta változtatni a grúzokkal kötött 1936-os alkotmányt, hivatalos nyelvvé téve az oroszot. Ennek keretében

az értelmiség utcára vonult, köztük Zviad Gamszahurida későbbi államfő. Az ellenállásnak végül a szovjetekkel való tárgyalás vetett véget, melyet Eduard Sevarnadze¹ folytatott.

A kaukázusi ország mai politikai és gazdasági helyzetének kialakulásában szerepe volt az 1991 utáni helyzetnek, mivel az országban egy véres polgárháború zajlott (1991-1993). A konfliktust a grúz nemzeti gárda indította el, mivel ellenezték Gamszahurida politikáját. A tevékenységük eredményeként sikeres puccsot hajtottak végre és a kormány Csecsenföldre távozott. A következő évben megválasztották Eduard Sevarnadzét államfőnek, akinek az abház és dél-oszétiai szeparatista törekvésekkel is szembe kellett néznie, amelyeknek végül 1992 nyarán vetett véget. Ezt a meggyengült állapotot próbálta kihasználni Gamszahurida a visszatérésére, de ez 1993-ban kudarcot vallott. Georgia 2008 augusztusában egy orosz katonai hadművelettel is szemben találta magát. Ennek oka, hogy Oroszország a 2000-es évek elejétől olyan tevékenységeket végzett Abházia és Dél-Oszétia területén, amellyel azt üzenté, hogy annectálná a két szakadár tartományt. Erre példa az orosz csapatok állomásozása a régiókban és az ottani lakosok számára orosz állampolgárság megadása. Ennek eredménye volt Georgia támadása Dél-Oszétia ellen. A konfliktus 6 napig tartott, de ezalatt az idő alatt az orosz csapatok sikeresen megközelítették a fővárost, jelentős anyagi károkat okozva az általuk elfoglalt városokban és infrastruktúrákban. A nemzetközi politika számára ez az orosz agressziós lépés azt jelentette, hogy komolyabb figyelmet kell fordítani az Oroszországtól délre eső volt szovjet tagállamokra. Ennek következményeképpen elkezdődött bizonyos országok (tanulmányom és kutatási kérdésem alapján ezek az országok, amelyet megemlítek: Szlovákia, Lengyelország, Csehország) elkezdtek támogatni a Georgiába szállítandó exportot, segélyezési csomagokat küldeni a lakosság számára.

Az akkor kormányfő (Miheil Szaakasvili) ennek jegyében a Nyugat felé való integrációt részesítette előnyben, megszakítva a diplomácia kapcsolatokat Oroszországgal. A grúz politikában 2012-ben következett változás, amikor a Grúz Álom nevű párt került hatalomra, amelyet Bidzina Ivanisvili milliárdos alapított meg. Egy politikai iránytűn szemlélve a párt, balközép gyűjtőpártként jellemezhető, amely képviseli a populizmus és szociálliberalizmus eszméit is. Kormányzásuk alatt hatalmas lépéseket sikerült elérniük az integráció irányába. Mindezeknek az eredményeknek a csúcspontja 2023 decembere volt, amikor Georgia hivatalosan az Európai Unió tagjelölti státuszát megkapta. 2024 májusában a közfelháborodást kiváltó külföldi ügynöktörvény miatt megszakadtak a csatlakozási tárgyalások 2024. július 9-én és „határozatlan időre befagyasztották az ország védelmi szektorát célzó 30 millió eurós támogatás folyósítását” (Index,2024).

¹ Eduard Sevarnadze 1985-től a Szovjetunió külügyminisztere, egészen az államalakulat széteséséig, később a független Georgia államfője (1995-2003)

2.2. A „keleti” Grúzia vagy a „nyugati” Georgia- egy állam két névvel

Napjainkban a Georgiáról szóló szakirodalmakat vagy hírportálokat olvasva észrevehetjük, hogy sok helyen nem ugyanúgy nevezik meg az országot, vagy Georgiát, vagy Grúziát írnak. Ennek történelmi okai vannak, hiszen az ország Georgia néven volt a köztudatban egészen a XIX. század végéig, amikor az orosz birodalom annektálta a térséget. Egészen 1991-es függetlenségéig az ország, az orosz elnevezésű Grúzia (oroszul: Грузия) nevet viselte.

A rendszerváltás utáni időkben másfél évtizedig nem nagyon foglalkoztak ezzel a kérdéssel. A névváltozással kapcsolatos aggályok 2008-ban léptek fel, amikor Oroszország intenzíven támogatni kezdte Abházia és Dél-Oszétia függetlenségét Georgiától. Mindez odáig fajult, hogy Miheil Szaakasvili kormányfő 2008 augusztusában csapást mért egy dél-oszétiai bázisra, melynek eredményeként Oroszország támadást intézett Georgia ellen. Mindezek után Georgia teljes mértékben el akart szakadni Oroszországtól. A névváltoztatás és annak használata napjainkban is nehézséget okoz a világ számára.

Jogosan merülhet fel a kérdés, hogy miért nem ragaszkodnak a Szakartvelo elnevezéshez, amely nevet a grúz lakosság használ saját országa megnevezésére. Bizonyára ennek nemzeti és érzelmi okai vannak, amellyel több grúz történész is foglalkozik. E szerint „*Sakartvelo* valami igazán különleges – egyedülállóan édesen hangzó kifejezés; olyan, mintha a grúz nyelvet nem tudó ember számára lehetetlen lenne teljesen megérteni” (Kudava, 2023).

Hazánkat tekintve elmondható, hogy a több mint 40 éves szovjet megszállás alatt a Grúzia megnevezés maradt a köztudatban. A Grúzia elnevezés a közvéleményben szláv eredetű szóként maradt fenn, valójában szír eredetű, *Gurzān*, melyet a szlávok csupán átvettek (Frissmédia, 2018). Ha hivatalos indokot szeretnék mondani a Grúzia név használatára, akkor itt az MTA-t tudom megemlíteni, amely hivatalos megnevezésként a Grúziát ajánlja, akik az országgal kapcsolatban szeretnének bármiféle publikációt, cikket megírni. A Georgia név használata 2009 után vált népszerűvé hazánkba. Ennek oka, hogy a georgiai partnerek a Külügyminisztérium számára kérvényt nyújtottak be hazájuk helyes nyelvhasználatáról, mivel a nemzetközi szerveknél is a Georgia az elfogadott elnevezés. Ezt a kérdést a magyar Földrajzi Bizottság is megtárgyalta, amely „nem tartotta indokoltnak a névváltoztatást általában, de tudomásul vette a kormányzati gyakorlatot” (Széky, 2018). A kormányzati gyakorlat tanúbizonysága, hogy Schmidt Pál köztársasági elnök hivatalos tárgyalásainál is a Georgia nevet használta. Sokan mégis kifogásolják a Georgia név használatát, mivel az Egyesült Államok egyik tagállamát is Georgiának nevezik.

Más szempontokat vizsgálva ez a névvita az ország hovatartozását is szimbolizálja. A Georgia, elsősorban a nyugati államok által használatos megnevezés, míg a Grúziát inkább a keleti

és oroszbarát országok fogadják el. Természetesen ez alól is vannak kivételek, például Lengyelország vagy a balti államok a Grúzia alakot használják (MTI, 2011), viszont nem oroszbarát politikát folytatnak.

A georgiai elnevezés mellett szól, hogy „az ország eredeti magyar elnevezése a nyugati nyelvekben használatos Georgia volt, amelyet a Pallas Nagy Lexikona is bizonyít” (Széky, 2018). A 2022-es orosz-ukrán háború miatt az „orosztalanítás” mint fogalom felerősödött, amely körök a Grúzia nevet teljes mértékben meg akarják szüntetni. Ennek oka, hogy sokak szemében a Grúzia és grúzok elnevezés egyfajta elnyomott érzést kelt, emlékeztetve a népet arra, hogy közel 100 éven keresztül az Orosz Birodalom, majd a Szovjetunió része volt a kaukázusi ország.

A hivatalos összefoglalásokat tekintve a magyar nyelvű tudományos munkákban mind a Georgia, mind a Grúzia elnevezés helyes, dolgozatomban elsősorban a Georgia elnevezést részesítem előnyben, mivel maga az ország is azt kéri a világtól, hogy az emberek inkább Georgiaként hivatkozzanak rá az orosz nyelvű Grúzia helyett.

2.3. Georgia földrajza és ásványkincsei

A kaukázusi ország földrajzi adottságainak szempontjából igen különleges államként jellemezhető. A Kaukázus déli részén, a Rioni völgyben helyezkedik el. Szomszédságában északról Oroszország, délről Törökország és Örményország, míg keletről Azerbajdzsán határolja. Oroszország és Törökország a térségben nagyhatalmi pozíciókkal rendelkezik, így Georgia jelentős kereskedelmi kapcsolatokat alakított ki velük. Említést kell tenni arról, hogy az ország területe korántsem egységes, mivel jelenlegi tartománya, Adzsaria autonómiára való törekvése csupán rövid távú volt, míg másik két tartománya, Abházia és Dél-Oszétia de facto államként szerepelnek, viszont a nemzetközi közösség jelentős része nem ismeri el.

Forrás: Index, 2008.

1.ábra: Georgia és a környező országok

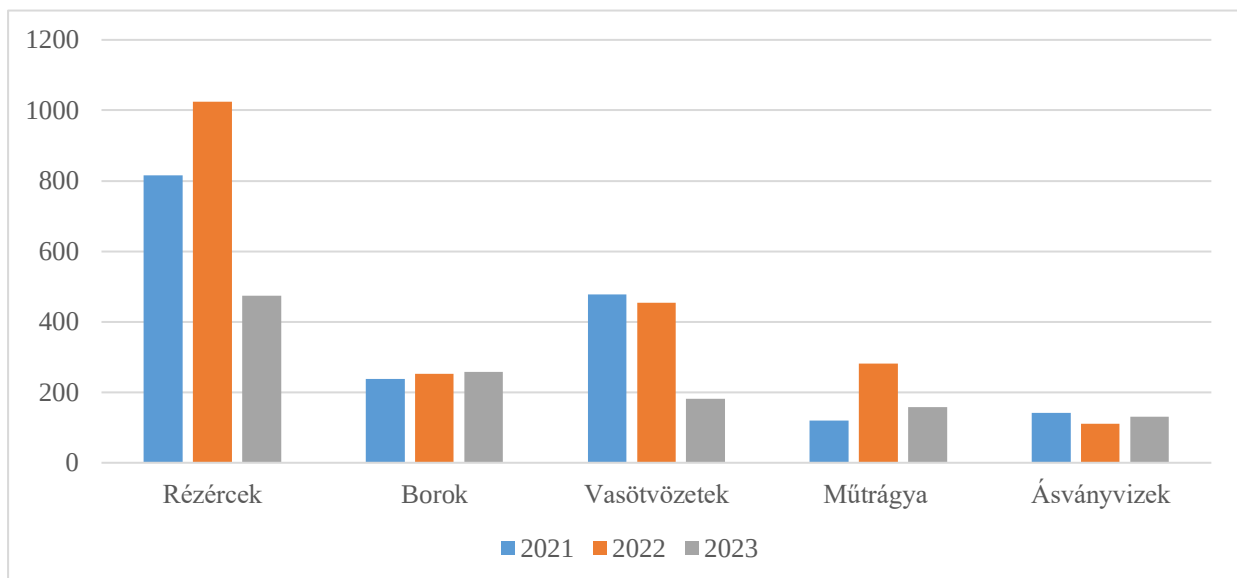
Gazdasági szempontból a Kolkhida-alföld, ami az ország élelmiszer termelésének fő színhelye. A csatornahálózat kiépítésével a korábban mocsaras vidék napjainkra már meghatározó terményföldre vált. A vízellátás a Nagy-Kaukázusból lezúduló folyókból (Rioni, Kodori, Inguri) érkezik, beleömlve a Fekete-tengerbe. A Fekete-tenger, Abházia de facto elismerése miatt, csupán kis sávban, de rendelkezésre áll Georgia számára. Az útvonal a tengeri kereskedelem és hajózás szempontjából nélkülözhetetlen, továbbá itt található Poti, az ország legnagyobb kereskedelmi városa, mindemellett a katonai flotta székhelye is.

Az ország keleti része hegységekkel határolt, a Meskhelt és Liskh- hegység, „amely összeköti a Nagy- és Kis-Kaukázust, és kijelöli a vízválasztót a Fekete- és a Kaszpi-tenger medencéi között” (Dijbladze, Suny, 2024). A települések és a nagyobb városok az ország középső részén helyezkednek el, alföldeken és fennsíkokon.

A gazdaság és élelmiszer szempontjából az éghajlat is nélkülözhetetlen elem. Az ország nyugati része sokkal csapadékosabb, a tél enyhe, a nyár hűvösebb. Az itteni éghajlat szubtrópusi. Ezzel szemben a keleti országrész sokkal szárazabb, a hegyek miatt a légtömegek száma is kevesebb. Az ottani régióban száraz kontinentális éghajlat alakult ki, hasonlóan több közép-európai államéhoz.

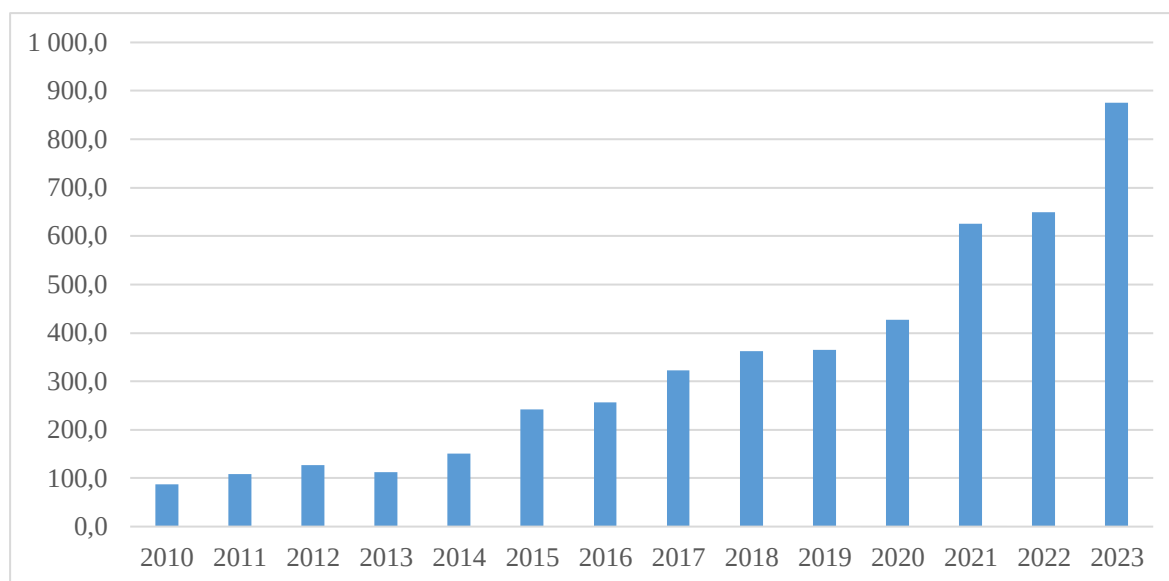
Területe 69700 km², több mint 20 000 négyzetkilométerrel kisebb hazánk területénél. Az ország körülbelül 18%-a (12560 km²) szakadár terület, de facto módon van elismerve (CIA-The World Factbook, 2024a). Mindkét régiót elismeri Oroszország, Venezuela, Nicaragua, Nauru, viszont Szíria csupán Abháziát ismeri el. A vízföldrajzi és domborzatföldrajzi elemein kívül fontos kiemelni nyersanyagokban lévő gazdagságát, amellyel az Európai Uniót segíthetné. Az ország jelentős része hegyekkel körülvett térség, jelentős faállománnyal rendelkezik. Vasérc, rézérc, és szén szempontjából gazdag térségről van szó. A vasérc állomány fontos az Európai Unió számára, amelyet javarészt Kanadából és Brazíliából fedez. A világon Georgia a 115. helyen áll a vasércexport szempontjából, amelyeket jelenleg Oroszországba exportál. Figyelemre méltóbb a rézérc export, amelyben a világ 19. legnagyobb exportőre, a maga 1,03 milliárdos lari bevételével. A rézérccel kapcsolatban már európai uniós országok fele is próbál nyitási szándékkal közeledni, mivel Bulgária az export 40%-át vásárolja föl (OEC, 2024a).

A rézércbányászat az itt említett áruk exportbevételének 40%-át tették ki 2023-ban. A rézérc és vasérc mellett még a mangánércnek van fontos szerepe az exportban az ércek közül, mivel ebben az ország a 29. a világon (OEC,2024b). A magánérc export a közép-ázsiai posztsovjeti térség irányába áramol, Kazahsztánba és Oroszországba elsősorban. Az ércekben való gazdagságának köszönhetően a térségben jelentős a gépipar és az acélipar is. Az ország nyugati részén találhatóak üzemek.

Forrás: Shamuiga 2024 alapján saját szerkesztés

2.ábra: A grúziai ásványkincsek termékeinek belső exportja 2021-2023 között (millió lari)

Forrás: National Statistics Office of Georgia 2024a alapján saját szerkesztés

3. ábra: Gépipari termékek exportja (millió USD)

Elsősorban a beruházások és az építőipar szempontjából az acélgyártásnak és a gépiparnak van nélkülözhetetlen szerepe az országban. A régió egyik legnagyobb acélgyártó üzeme, a Geosteel, Kaukázus szerte folytat beruházásokat. A Geosteel egy külföldi ipari befektetés során jött létre, jelentős holland tőkével. Az acéltermelés lévén az építőipar is fellendülésnek indult. Míg a gépipar növekedése elsősorban az építkezések és a külföldi vállalatok megjelenésének köszönhetőek. Az utóbbi időkben egyre több közel-keleti, kínai és európai projektről állapodnak meg a grúz kormányzattal, emellett egyre több autógyártó cég is telepet kíván létesíteni az ország területén.

A beruházások mértéke az elmúlt évekhez képest drasztikus növekedést mutatott. 2023-ban ez a növekedés elérte a 12 milliárd lari² szintet, amely rekord magasságnak számít (Geostat, 2024b). Az elmúlt évek folyamán az acélipari termelés bővülésével számos projekt valósult meg, elkezdődött a történelmi városok felújítása, modernizálása, a nyugati minta megvalósítása Tbilisiben, Batumiban, Kutaisiben, Rustaviban.

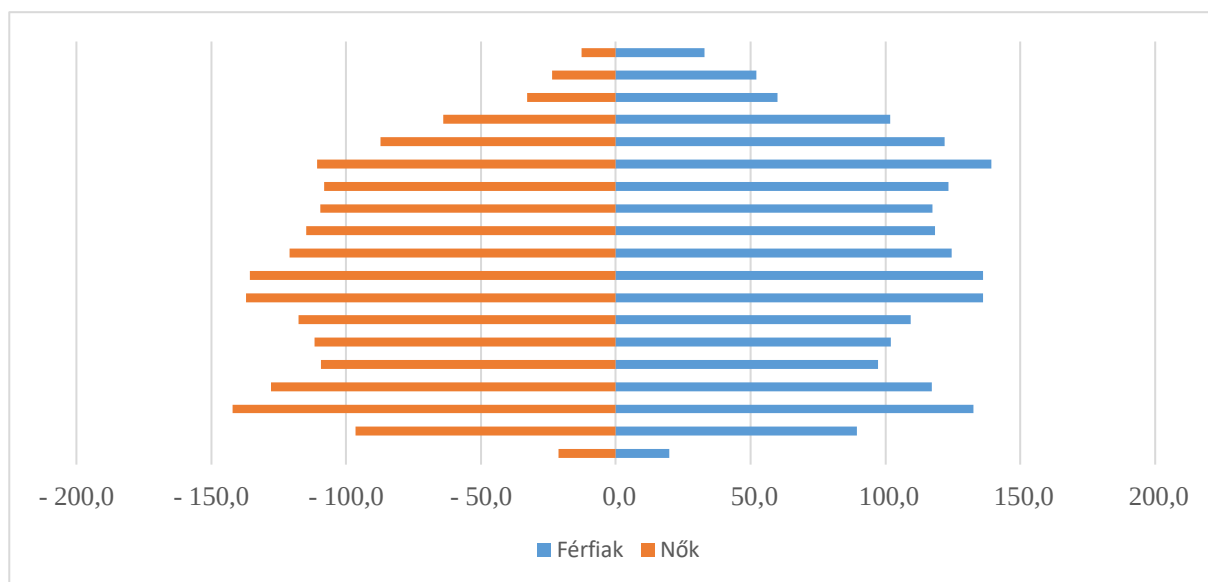
Az ásványkincsekkel közül a szénhidrogének, amelyek még fontos elemi a grúziai gazdagságnak. A dolgozatomban később még foglalkozom a szénhidrogének szerepével Georgia és az

² A lari (ISO kód: GEL) 1993-ban bevezetett grúz pénznem, melynek árfolyama az 1 euró 2,84-3 lari között mozog.

Európai Unió között. Az ásványkincseknél érdemes megemlíteni a Georgia Oil and Gas Limited céget és a Georgian Oil and Gas Corporation, amely 15 olajföldön bányássza az ásványokat, amelyből eddig 28 millió tonna, míg gázból 3 milliárd m³-t állítottak elő (Georgian Oil and Gas Corporation, 2024). A kutatásokat külföldi cégek végzik, melyeket nemzetközi pályázatok alapján választottak ki. Az olajkiaknázás mellett az országon átfutó vezetékeknek is fontos szerepe van, melyek Azerbajdzsánból érkeznek és az Európai Unió és Törökország irányába áramolnak tovább.

2.4. Georgia társadalma

A kaukázusi ország az ókori idők óta folyamatosan lakott terület volt. Számos hosszabb-rövidebb életű rabszolgatartó állam jött létre. A grúzok a Kr.e. IV. század óta élnek a Kaukázus területén. Civilizációjukra nagy hatással volt Nagy Sándor hellenisztikus törekvése és a későbbi római kultúra is. Társadalomtudományi szempontból ütköző államként lehet nevezni az országot, hiszen történelme során sokszor volt nagy birodalmak (Római Birodalom-Perzsa Birodalom, Bizánc-Iszlám Kalifátus, Orosz Birodalom-Török Szultánság) határán, így egész történelme során és napjainkban is a nyugati és keleti világ között helyezkedik el. Ez a kettős érzet látszik az ország tájában, ami a régiók és a nagyvárosok fejlődését illeti. A nagyvárosokban a nyugati mintájú építészet, felhőkarcolók is láthatóak, míg a falvak és vidéki tájak a szovjet idők korát kelti az emberekben.

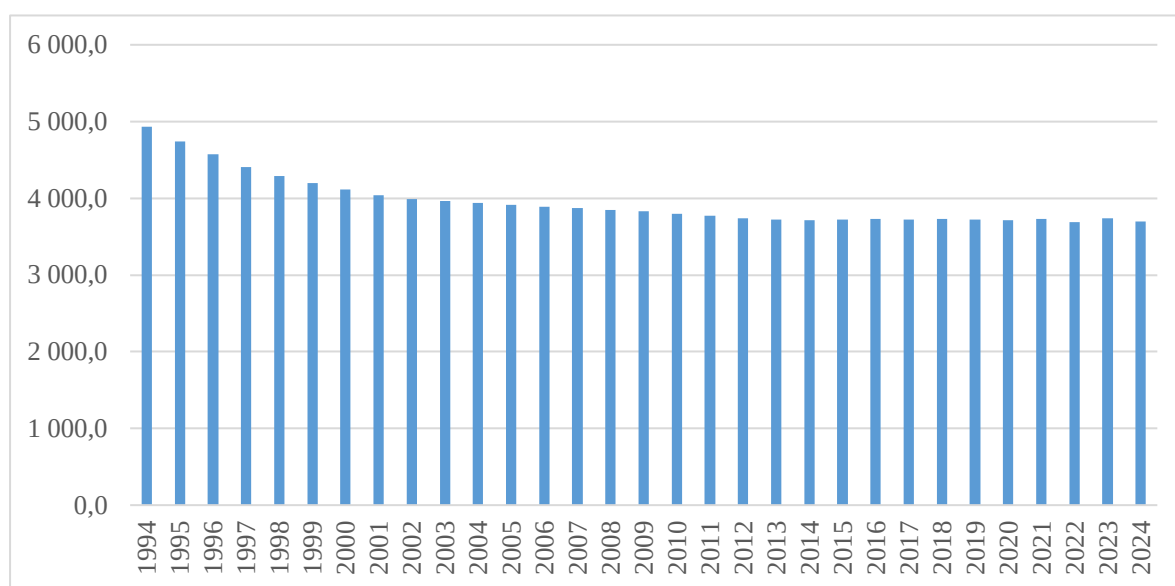
Forrás: Geostat, 2024c alapján saját szerkesztés

4.ábra: Georgia korfája (ezer fő)

A nemek közötti megoszlás során észrevehető, hogy a nők száma nagyobb a férfiakénál. Amellett, hogy néhány ezer fővel több nő él Georgiában, a születéskor várható élettartam is eltér.

A férfiak esetében 68,7 év, míg a nőknél 77,2 év (CIA- The World Factbook, 2024b). Ezzel a mutatóval Georgia a középmezőnyben szerepel, megelőzve a tagjelölti státuszú Moldovát és Ukrajnát és az európai uniós Litvániát. A nemek közötti várható élettartamban való ilyen szintű eltérés nem számít egyedi esetnek, hiszen a legtöbb európai államban szintén a nők várható élettartama nagyobb a férfiakénál.

Georgia lakossága a 2024-es adatok szerint 3 694 600 fő, az előző évekhez képest a népesség 2%-kal csökkent, 2023-ban 3 736 400 fő élt Grúziában (National Statistics Office of Georgia, 2024d). Az európai országokhoz hasonlóan a természetes fogyás jelei figyelhetők meg. A népesség csökkenés megoldására a világban két ismert megoldás létezik: a természetes szaporulat megvalósítása és a migráció.

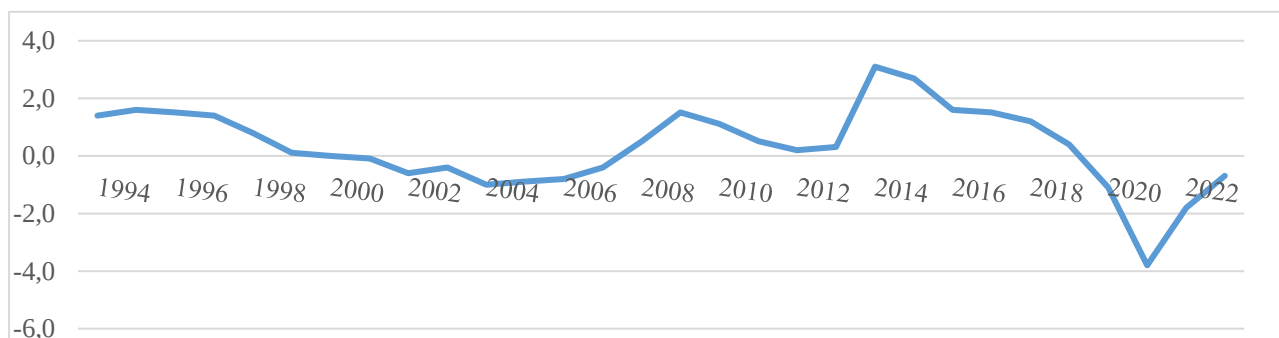

Forrás: Geostat, 2024e alapján saját szerkesztés

5.ábra: Georgia lakossága 1994-2024 között (millió fő)

A természetes szaporulat figyelhető meg Abháziában és Dél-Oszétiában. A két szakadár államban a lakosság számaránya növekedést mutatott. Abháziában a lakosság jelenleg 250 ezer fő környékén mozog, míg Dél-Oszétiában 55 és 60 ezer fő között. Korábban mindkét tartományban népességsökkenés volt megfigyelhető. Az abházoknál elsősorban a polgárháborús mészárlások miatt, míg Dél-Oszétiában az elmenekült grúzok csökkentették a mutatókat. Az utóbbi években a népesség kis mértékben növekszik, elsősorban a természetes szaporulatnak és a bevándorolt orosz embereknek köszönhetően.

A természetes szaporulat Georgiában ugyanúgy, mint Európában negatív eredményeket mutat. A lakosság fogyása 2020 óta figyelhető meg. Ez a társadalmi szerkezetre is hatással van, emiatt a kormányzat szorgalmazza a családtámogatások megvalósítását, illetve létrehozták 2005-ben a gyermektámogatási programot, amelyben az Európai Unió és az UNICEF is támogatást nyújtott. A projekt a „A gyermekvédelmi rendszerek és szolgáltatások megerősítése Grúziában” nevet viseli, amely jelenleg is zajlik (UNICEF, 2024).

Forrás: National Statistics Office of Georgia, 2024f alapján saját szerkesztés

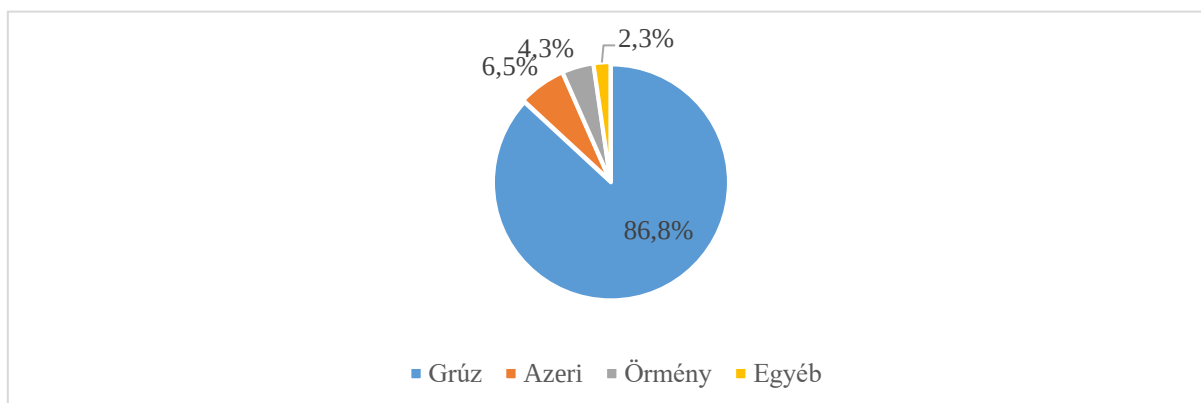
6. ábra: A születésszám alakulása Georgiában 1994-2023 között

A migráció kérdése minden ország lakosságának körében nagyon megosztott. Előnyt képez, hogy a nagy számú bevándorló munkaerőt képez a természetes fogyásban lévő társadalom számára, így képesek pótolni a kiesett munkaerőt. Hátránya, hogy sok esetben nem hajlandóak átvenni az új országuk törvényeit, normáihoz nem képesek alkalmazkodni, sem a betelepült, sem az ott élő emberek az új körülményekhez, amely sok esetben konfrontációhoz vezethet. Grúziában rosszabb a helyzet, ugyanis a bevándorlók száma 2023-ban 91896 fő, míg a kivándorlóké 163480 fő volt. Ez azt jelenti, hogy a kivándorlás 43%-kal többet mutatott a bevándorlásával szemben (National Statistics Office of Georgia, 2024d). A kivándorlók célpontja az esetek többségében az Egyesült Államok, Nyugat-Európa és Oroszország, amely országokban kisebb közösségekben élnek együtt. A grúziai politikai körökben többször megfogalmazódott az a gondolat, hogy a modernizáció megvalósulásával a kitelepült grúz lakosság visszaköltözne-e szülőhazájába? Ez fontos lenne az ország számára, mivel a kivándorlók jelentős része a munkaképes korosztályból származik.

A bevándorlási statisztikákat elemezve megfigyelhető, hogy a bevándorlók többsége a szomszédos országokból, Törökországból, Oroszországból, Azerbajdzsánból, illetve Moldovából és Ukrajnából érkezett. A bevándorlási mutatók szerint Oroszországból érkezett a legtöbb személy, mintegy 50 ezer ember 2023 folyamán (National Statistics Office of Georgia, 2024.g). Az ukrajnai válság miatt nemcsak az orosz és ukrán bevándorlók száma, hanem a moldáv és belarusz állampolgárok száma is növekedett a térségben. A régióban az esetek többségében csupán ideiglenesen

tartózkodnak, ezt bizonyítja, hogy egyre több külföldi állampolgár hagyja el Georgiát. Az ország gazdasági életére is hatással vannak, mivel sokan ingatlant vásárolnak, munkát vállalnak, vagy a pénzüket fektetik be bankokba, amely az ország makrogazdasági mutatóira is hatással van. Ezt bizonyítja, hogy 2022 decemberében „az orosz állampolgárok által Georgia kereskedelmi bankjaiban elhelyezett betétek értéke 2,87 milliárd GEL³ volt” (Institute for Development of Freedom of Information, 2023).

Etnikailag tekintve az országot, homogén államnak jellemezhető. A lakosság számarányát tekintve a grúz lakosság teszi ki a legnagyobb részét, de emellett nagy számban élnek azeriek és örmények is. Az európai uniós tagállamok közül nagyon kevesen választják a kaukázusi országot letelepedésük helyszínéül. Az európai uniós állampolgárok számára Georgia inkább turistacélpontként kedvelt, óvárosai és tengerpartja miatt. Az európai uniós árszínvonallal mérve a kaukázusi ország olcsónak számít, emiatt az utóbbi években a turizmus is fellendült, amely magával hozta a modernizációt, elsősorban az ország nyugati részén.

Forrás: CIA-The World Factbook, 2024c alapján saját szerkesztés

7.ábra: Georgia nemzetiségi összetétele 2024-ben (népesség %)

Az országban az ortodoxok vannak a legnagyobb számmal 83,4%, míg a muszlimok 10,7%-ot tesznek ki (CIA- The World Factbook, 2024). A grúziai ortodox egyházat hivatalosan 1989-ben ismerték el, a több évtizedes orosz elnyomás miatt a lakosság jelentős része felvette az ortodox vallást. A muszlimok az ország DNY-i részében, Adzsariában élnek. A vallási ellentétek az 1990-es években komoly problémákat okoztak Adzsaria és az ortodox vallású grúz területek között. A konfliktust végül az adzsariai autonómia megszüntetésével zárták le. A vallásosság szerepe

³ A GEL a grúz lari ISO 4217 kódja, egy nemzetközi szabvány a pénznem megjelölésére.

elsősorban a vidéki tájakon jelentős és a szokásokat sokkal szigorúbban tartják, mint a városokban, elsősorban az idősebb generáció tagjai.

3. GEORGIA ÉS AZ EURÓPAI UNIÓ KAPCSOLATRENDSZERE

3.1. Georgia és az Európai Unió kapcsolatainak fejlődése

Az Európai Unióhoz való csatlakozás hosszú és nehéz munka, akár a tagjelölti státusz megszerzése. Egyes országok bizonyos értelemben gyorsan érik el a csatlakozást, mint Magyarország, aki-nek csupán 10 évébe telt, de más országok, mint Törökország, amely már 1999 óta tagjelölti stá-tusszal rendelkezik, de a csatlakozások szünetelnek vele. A felvétel menete is bonyolult, mivel először Társulási Megállapodást kell kötni. Ezután az Európai Tanácshoz nyújtanak be kérvényt, amely a Bizottságot véleményformálásra kéri fel. A bizottsági javaslat után a Tanács dönt a tár-gyalások időpontjáról. A tárgyalások két szakasza, a screening (átvilágítás) és az érdemi tárgyalá-sok. Miután minden pontban megállapodtak, következik a lezárás, aláírás és ratifikálás az új tag és az Európai Unió tagállamainak részéről is.

Georgiában is ugyanezen szisztéma szerint jártak el, és kezdődött meg a bizottságok felállí-tása 2024 elején. A tagjelölti státuszt az Európai Tanács végül amiatt is szavazta meg, mivel a térség egyik legdinamikusabban fejlődő országáról van szó. Ezt bizonyítja, hogy a 2024-es évben eddig a GDP növekedés 5,7%, míg Örményországban 6%, Azerbajdzsánban 2,8% lett (Internatio-nal Monetary Found, 2024a). A külkereskedelmében fokozatosabban kapnak szerepet az európai uniós tagállamok, továbbá a politikai életében is jelentős javulás észlelhető. Az 1993-ban véget érő polgárháború után diktatórikus rendszer működött egészen a 2003-as rózsás forradalomig. A parlamenti rendszer megreformálása a Szaakasvili kormányzat és a Grúz Álom párti miniszterel-nökök feladata volt. A legnagyobb problémát, az igazságszolgáltatás reformját az ország szintén sikerrel könyvelhette el, csakúgy, mint a közigazgatásban, gazdaságpolitikában, szervezett bűnő-zés ellen való küzdelmet is. Ezek mellett a csempészet, a kábítószer kereskedelem ellen is hatéko-nyan küzd a grúz kormányzat.

A csatlakozás során a modernizáció és az innováció is fontos szempontot képez. A vállalati környezet és a kis-és középvállalkozások (kkv) felkészültege nélkülözhetetlen az európai piacra, mivel stabil piacokra van szükség és olyan cégekre, amelyeket a TNC vállalatok nem lesznek ké-pesek elnyomni olyan könnyen. Az ország gazdasági egysége fontos az euró bevezetésének szem-pontjából, mivel egyrészt a pénzügyi stabilitás nélkülözhetetlen elem, másrészt az euró bevezeté-sének kötelezettsége minden európai uniós tagállamot érint, Dánián kívül. A pénzügypolitikát vizsgálva elmondható, hogy Georgia jó úton halad, hogy a lari árfolyamát az euró árfolyamához

igazítsa. Az elmúlt évekhez képest a pénzügyi világ stabilizálódott az országban, a kereslet növekedésnek indult. Kutatásomban elsősorban a politikai és gazdasági szempontokra helyezem a hangsúlyt, azoknak a mutatói alapján ismertetem az eddig elért eredményeket és az esetleges alternatívákat.

Az Európai Unió részéről a kapcsolat felvétele Georgiával már az ország függetlenségének évében, 1991-ben elkezdődött. Hivatalosan a két fél 1992-ben egyezett meg egymással, ezzel megtörtént a diplomáciai kapcsolatok felvétele. A grúziai polgárháború ellenére a két fél közötti kapcsolat tovább erősödött, melynek következő állomása az 1995-os Általános Preferenciarendszer (Generalised System of Preferences, GSP) volt. Ennek lényege, hogy az Európai Unió a fejlődő országok számára, akik tagjai a rendszernek, alacsonyabb vámszinteket biztosítanak. 2005-ben a GSP+-ban még alacsonyabb szintre csökkentették a vámok árát és ugyanebben az évben Georgia szintén tag lett.

Fontos pont volt az 1996-os Partnerségi és együttműködési megállapodás (Partnership and cooperation agreement, PCA). Lehetőség nyílt a kapitalizmus, a piacgazdaság és az üzleti élet fellendítésére Georgia területén (EU Monitor, 2023). A megállapodás biztosítja a jogállamiságot, a demokrácia megvalósulását, a politikai többpártrendszert is. A szerződést minden 10. évben meg kell újítani a feleknek. Több fejezetet tartalmaznak, úgy, mint Általános rendelkezés, Kétoldalú politikai párbeszéd kialakítása, Jogállamiság, Gazdasági és ágazati együttműködés, Pénzügyi Együttműködés.

Az európai normák, jogok és törvénykezés átvételének fontos eseménye volt 1999, amikor is Georgia az Európa Tanács tagja lett. A szervezet feladata az emberi jogok, a demokrácia védelme és erősítése a tagállamokban. Georgia ezzel a döntésével teljes mértékben elszánta magát arra, hogy a Nyugat részévé szeretne válni.

A következő lépések többsége a 2010-es években történt, de előtte érdemes még megemlíteni bizonyos eredményeket, ilyen, hogy az Európai Szomszédságpolitika résztvevőjévé vált 2006-ban, amely szervezetbe olyan államok kerülnek, amelyek szárazföldjei közel vannak az Európai Unióhoz és csatlakozni kívánnak az integrációhoz. Ennek keretében 819,2 millió euró támogatást kapott Georgia 2014-2021 között (Európai Bizottság, 2022). Ennek a továbbfejlesztése a 2009-ben a Keleti Partnerség nevű program. Tagjai a kaukázusi országok, Ukrajna, Fehéroroszország, Moldova. Fontos cél, ezeket az országokat minél jobban bekapcsolni az Európai Unió munkájába, emellett a hozzá szorosan kapcsolódó Európa Tanács és Euronest Parlamenti Közgyűlésein is részt vehetnek. A szervezet továbbá támogatja a közlekedési útvonalak kiépítését, a demokratikus intézményeket, az energiahatékonyságot, a kis-és középvállalkozások segítségét és a

külkereskedelem kiszélesítését. Hasonló feladatokat lát el a Fekete-tengeri Gazdasági Együttműködési Szervezet, amely a Fekete-tenger biztonságáról és zavartalan kereskedelméről gondoskodik.

Az integrációs csatlakozás következő fontos mérföldköve 2016. július 1-én a Mélyreható és Átfogó Társulási Szabadkereskedelmi Térség (DCFTA) aláírása volt. Az egyezmény elsősorban a külkereskedelmet és a külföldi vállalkozások letelepedését könnyíti meg. A kritérium csupán annyi, hogy Georgiában be kell jegyezni a céget. Ipari termékek esetén a vámok jelentős részét eltörölte az egyezmény, míg a mezőgazdasági termékeknél tiltja a vámkontingensek alkalmazását. Bizonyos élelmiszereknél külön kikötéseket alkalmaz az egyezmény. Grúziából maximum 220 tonna fokhagymát lehet az Európai Unióba exportálni (Európai Bizottság, 2016). A zöldség és gyümölcsök esetében bizonyos termékek (cukkini, barack) belépési ára vonatkozik, amelyben a „vámot külön vámtételként számítják ki” (Európai Bizottság, 2016).

A DCFTA működését más korábbi megállapodások is szabályozzák. Erre jó példa, hogy a származási szabályokat a DCFTA egyezményben a Pán-euromediterrán egyezmény (PEN) alapján ellenőrzik. Ez egy 2012-es egyezmény, melynek a kereskedelem megkönnyítése és az ellátási láncok integrálása a legfőbb célja. A PEM egyezmény felülvizsgálata 2025. január 1-én fog megjelenni. A vámszint megreformálása mellett a műszaki eszközökkel kapcsolatban is igyekszik Georgia az európai uniós szabványokat átvenni, köztük az EU és OECD, továbbá a FÁK szabványokat is. A szabályok betartására számos intézményt hoztak létre. A legfontosabbak az NFA (Környezetvédelmi és Mezőgazdasági Minisztérium alá tartozó Nemzeti Élelmiszerügyi Hivatal), a Munkaügyi, Egészségügyi és Szociális Minisztérium, az Adóhivatal (Európai Bizottság, 2016). A DCFTA egyezmény ezek mellett kiter a szellemi tulajdon védelmére, a közbeszerzésre és a cégbejegyzés lépéseire egyaránt.

A kapcsolatok egyik csúcspontja 2017 februárja volt, amikor is elfogadták a vízummentességről szóló rendeletet. Ennek értelmében „a grúziai állampolgárok bármely 180 napos időszakban legfeljebb 90 napra vízummentesen utazhatnak az EU-ba” (Európai Unió Tanácsa, 2017). Ez a rendelet az 539/2001/EK rendeletet módosította. Az Egyesült Királyság és Írország nem csatlakozott ehhez a kezdeményezéshez, így az ő országuk területén már 2017-ben sem volt érvényben a fenti rendelkezés. Ezt a kiváltságot megkapta még Koszovó, Törökország, Ukrajna is. Továbbá a felfüggesztési okok körét tovább bővítette a rendelkezés, amelynek része, ha a visszafogadási mechanizmus lassan üzemel. A mechanizmust egyszerű többséggel szavazzák meg az európai uniós tagállamok. A dolgozat írásakor Oroszországgal és Fehéroroszországgal vannak felfüggesztve a vízummegállapodások. A Kaukázus térségében Georgia van a legjobb helyzetben, mivel ott vízummentesen lehet utazni, míg Azerbajdzsánba és Örményországba egyszerűsített

vízumeljárással. A vízummentes utazás előnye, hogy a partnerországra is ugyanazok a vízumbelátási szabályok érvényesülnek (vízumkölcsonösségi elv).

A kaukázusi ország mindezek mellett több megállapodás és egyezmény tagjává vált az elmúlt évtizedekben. Erre példa az Európai Szomszédági Program Mezőgazdaság és Vidékfejlesztés (ENPRD). Az együttműködés 2013-ban kezdődött el. A program lényege a mezőgazdaság és az élelmiszeripar fejlesztése, a vidék felzárkóztatása és az ottani életkörülményeknek a javítása, környezetvédelem és fellépés a globális felmelegedés ellen. Jelenleg az ENPRD-4 zajlik, 2023-2025 között, amelybe mind az Európai Unió, azon belül Észtország még külön, illetve az ENSZ Fejlesztési Programja is hozzájárul a költségek támogatásához (Delegation of the European Union to Georgia, 2013).

Az elmúlt évtizedben történő gazdasági, politikai fejlődés és az egyre nagyobb nyitás a nemzetközi piac felé meghozta sikerét. Az egyik legnagyobb részeredmény az Európai Unióhoz való csatlakozáskor 2023. december 14-én megkapott tagjelölti státusz. Ennek a megszerzése még a 2020-as év elején sem volt biztos. 2022. február 24-én kirobbant az orosz-ukrán háború, amely az Európai Unió külpolitikáját is megváltoztatta. Ennek egyik következménye, hogy 2022 júniusában Moldova mellett Ukrajna is tagjelölti státuszt szerzett. A hír következményeként több európai ország, köztük Magyarország is szóvá tette, hogy Georgia miért nem kapta meg a tagjelölti státuszt, mivel 2022 decemberében Bosznia-Hercegovinának is megszavazták. A kaukázusi országnak még egy évet kellett várnia, amikor is 2023. december 14-én az Európai Tanács megszavazta a státuszt, így elkezdődhetek a csatlakozási tárgyalások a két fél között. Az országban ez hatalmas örömet váltott ki, mivel a lakosság több mint 85%-a pártolja az Európai Unióhoz való csatlakozást. A célegyenesben senki nem számított arra, hogy egy törvény, az úgynevezett külföldi ügynöktörvény országszerte zavargásokat vált ki, amely 2024. július 9-én a tárgyalások szüneteltetéséhez vezet majd.

3.2. Az uniós tagság politikai kritériumainak teljesítése

Az Európai Unió tagjává válásához hosszú és nehéz út vezet. Ennek egyik követelménye megfelelni számos kritériumnak. A politikai kritérium célja, hogy azokat az európai országokat, régiókat válassza ki, amelyek ténylegesen megfelelnek a nyugat-európai állammodellnek, ahol a demokrácia és az igazságosság uralkodik. Ezek mellett az emberi jogok tiszteletben tartásával és a kisebbségek jogainak végrehajtásával is foglalkozik. Ezeknek a kritériumoknak a meghatározására Koppenhágában 1993-ban került sor (Európai Tanács, Európai Unió Tanácsa, 2024). Később a

Lisszaboni Szerződés keretében megfogalmazták az Európai Unióról szóló Szerződést (EUSZ), amelynek értelmében jelenleg: „Az Unió az emberi méltóság tiszteletben tartása, a szabadság, a demokrácia, az egyenlőség, a jogállamiság, valamint az emberi jogok – ideértve a kisebbségekhez tartozó személyek jogait – tiszteletben tartásának értékein alapul” (Európai Unió Hivatalos Lapja, 2012). Akik ezeket a kritériumokat betartják, azok benyújthatják kérelmüket a csatlakozáshoz. A Koppenhágában elfogadott döntések mind a mai napig hatással vannak a tagállamok felvételére. Ennek szellemében került sor a 2004-es, a 2007-es és a 2013-as bővítésekre is. 2020 óta érvényben van egy új bővítési módszer, amelyet a Bizottság az általam olvasott jelentéseiben szigorúan figyelembe vesz. Ennek értelmében még komolyabb hangsúlyt fektetnek a politikai kritériumok megvalósítására, elsősorban a jogállamiság, demokratikus intézmények növelésére. Érvényesül a visszafordíthatóság elve, emellett új gazdaságélénkítési tervek is megjelentek. Ezen rendszer alapján vizsgálják meg Bosznia- Hercegovina, Georgia, Moldova és Ukrajna tagfelvételét is.

A Grúz Köztársaság államrendszere 1991-ben, a Szovjetuniótól való elszakadás után alakult meg. A kormánypárt berendezkedése az 1993-ban véget ért polgárháború után az orosz mintájú félelnöki rendszer volt, melyben Sevardnadze elnöknek korlátlan hatalma volt. Ennek keretében mind a három hatalmi ágra befolyással bírt. Az Európai Unió hivatalos modelljével teljes mértékben ellenkezett, de ennek ellenére a hivatalos diplomáciai kapcsolatok felvétele zavartalanul működött.

A modernizálás a 2003-as rózsás forradalom után kezdődött el. A színes forradalmak néven emlegetett eseménysorozat a posztszovjet térségben tört ki, az ottani zsarnoki rendszerek megdöntésének céljából, hol több, hol kevesebb sikerrel. Tüntetések voltak: Ukrajnában, Georgiában, Fehéroroszországban, Kirgizisztánban, Szerbiában. A Grúziában történt felkelés sikeresen zárult, amelynek keretében Miheil Szaakasvili lett az ország vezetője. Kormányzása alatt elkezdődtek a politikai reformok megvalósításai az országban, amely fokozatosan a parlamentáris köztársaság megvalósulásához vezetett. 2013-ban Szaakasvili lemondása után, az országban Irakli Garibasvili 2013 és 2015 közötti kormányfői időszakában a miniszterelnök hatalma megerősödött. Ezzel egy időben pártja, a Grúz Álm megszerezte a parlamenti többséget. Napjainkban a grúz parlament 150 fős képviselőtestülettel rendelkezik, és a legutóbbi 2020-as választáson 107 mandátumot nyertek el sikeresen (Index, 2020). A törvények módosításához ugyanúgy, mint hazánkban, kétharmados többséggel kell rendelkezni, ezek mellett a köztársasági elnök vétóját is felül lehet írni egy kétharmados szavazással, mint ahogy ez a 2024-es külföldi ügynöktörvény kapcsán is történt. A választásokat a bizottsági jelentés szerint az Európai Unió normái szerint zajlanak. Sokkal több párt létezik az országban, mint például Magyarországon, a parlamentbe való bejutás is egyszerűbb, mivel a parlamenti küszöb csupán 1%.

A parlamentáris demokrácia jogállamiságát Georgiában azóta többen megkérdőjelezik. Sok esetben diktatórikus rendszerként tartják számon a rezsimet. Erre okot adhat a civil szervezetek (NGO) helyzete. Nevük az angol Non-governmental Organization kifejezésből ered. Lényegében önszabályozó, a társadalom által szorgalmazott és végrehajtott szervek, amelyek a kormányzattól függetlenül működnek, önkéntes alapon, amelyek az egyesülési szabadságra hivatkozva alakulhattak meg. Az ENSZ Alapokmány 71.cikkelye foglalkozik a kérdésükkel, feladatukkal. (Magyar Helsinki Bizottság, 2023). A mai politikai helyzetben számos kritika fogalmazódott meg Közép- és Kelet Európában, a posztszovjet térségben az NGO-k működésével kapcsolatban. Georgiában a civil szervezetek elleni fellépés a kormányzat részéről 2024 tavaszán keltett nagy visszhangot, mivel a grúz kormánypárt 2024 márciusában benyújtotta a külföldi ügynöktörvényt. Ennek értelmében a kormány kötelezi azokat a vállalkozásokat, ha „finanszírozásuk több mint húsz százaléka külföldről érkezik” (Tanács, 2024), akkor külföldi érdekeket szolgáló szervként regisztrálják magukat. Ez a döntés a nagyvárosokban tüntetéseket eredményezett. Az Egyesült Államok és az Európai Unió szintén kifejezték ellenszenvüket a döntéssel kapcsolatban. A grúz politikai vezetés körében is megosztott volt a rendelkezés. Ennek a példája, hogy 2024 májusában Salome Zourabichvili államfő megvétózta a javaslatot, amelyet csupán egy kétharmados parlamenti szavazat tudott semmissé tenni.

A szavazásra június elején került sor, amelynek eredményeként a 150 fős parlamentből a 107 fős kormánypárti képviselő megszavazta a törvényjavaslatot, amelyet a döntés értelmében az államfőnek is alá kellett írnia. Ez a törvény megváltoztatta az Európai Unió hozzáállását a grúziai integrációval kapcsolatban. Az Európai Unió Georgia csatlakozásáért felelős követe, Paweł Herczyński július 9-én bejelentette, hogy Georgiával befagyasztják a csatlakozási tárgyalásokat és leállítják az előre már megígért pénzügyi támogatást is (Privátbankár, 2024). A tárgyalások a dolgozatom írásának időpontjában is szünetelnek, amelynek újraindításában a grúz kormányfő, Irakli Kobakhidze optimista véleménnyel van. Több sajtótájékoztatóján és konferencián kijelentette, hogy országa 2030-ra az Európai Unió tagjává fog válni. A miniszterelnök a beszédeiben folyamatosan hangsúlyozza, hogy a demokrácia és jogállamiság szempontjából a többi tagjelölt ország előtt jár Georgia és a külföldi ügynöktörvény biztosítja, hogy „ne finanszírozzák kívülről a mesterséges polarizációt” (Agenda.Ge, 2024). A kormányfő kijelentései nem alaptalanok, hiszen az utóbbi 15-20 évben az ország olyan modernizáción ment végbe jogállamiság terén, amelyekre kevés állam volt képes. Posztszovjet államként sikerült a Nyugat felé nyitás, szakítani az orosz rendszer berendezkedésével és annak befolyásával.

A politikai kritérium megvalósulása közül kiemelkedő siker az igazságszolgáltatás reformja. A rendszerváltás után teljes mértékben át kellett szervezni a bírói hatalmat, a jogszabályokat meg kellett reformálni. A legtöbb európai állam mintájára megszerveződött a Legfelső Bíróság

intézménye. A bírói rendszer megreformálásában a legfőbb szempont, a Velencei Bizottság által javasolt intézkedések voltak. A Velencei Bizottság az Európa Tanács szerve, amely tulajdonképpen a rendszerváltás utáni felszabadult államok demokráciába való átmenetét hivatott felügyelni. Georgia esetében azonban sokszor kritikát fogalmazott meg. Erre példa a 2020-as reform bevezetése, amelyet az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet (EBESZ) is bírált. Véleményük szerint a bírók megválasztása nem titkos szavazás alapján zajlik, illetve a parlament mérlegelési jogának korlátozatlanságát is hibaként hozták fel. A vagyonynyilatkozat hitelessége is problémákat jelent, amelynek ellenőrzése így sokkal nehezebb és bonyolultabb a teljes vagyonynyilatkozathoz hozzájutni. Emellett 2019-ben a Legfelső Bíróság 14 tagjának élethosszig tartó kinevezést adott a kormányzat, amelyet a Velencei Bizottság szintén szóvá tett. Ez a rendszer 2024-ben tovább folytatódott, amikor is három új bírót szintén kineveztek élethosszig. Ezzel a 28 fős Legfelső Bíróság testületéből 14 tag élethosszig töltheti be mandátumát.

Pozitívum az igazságszolgáltatásban, hogy a kormányzat folyamatosan növeli a támogatását, mivel „az igazságszolgáltatás költségvetése 2020-ban 32,4 millió euró” volt (Európai Bizottság, 2022). A költségvetés növelése a bíróságok működésében azt bizonyítja, hogy a georgiai kormányzat számára fontos az állampolgárok védelme és a jogharmonizáció. A döntések gyorsabb lefolyásában is sikereket ért el az ország, mivel az eljárási idő a felére csökkent 2020-ban. A grúz igazságszolgáltatásban való bizalmat jelentette 2024 áprilisa, amikor is Gocha Lordkinapanidzét választották meg a hágai Nemzetközi Büntetőbíróság fellebbviteli osztályának elnökévé. Kutatásomhoz közelebb álló sajtóhír, hogy 2024 júniusában Davit Asatianit az Európai Jogászszövetség elnökévé választották, aki egyben Georgiában az Ügyvédi Kamara elnöke is. A bizonyos vagyonynyilatkozási és kinevezési problémák mellett, a bírók és ügyészek száma is igen aggasztó, mivel „329 bíró és 414 ügyész van, ami kevés az EU átlaghoz képest (100 ezer lakosra 12 ügyész és 9 bíró)” (Európai Bizottság, 2022). Ez a bírósági ügyekben is észrevehető, mivel így az ügyek megoszlása nehezebb, gyorsabban kell döntést hozni, ami inkább az elsőfokú ítéletek területén látszik. Ez magával hordozhatja a hibás döntések veszélyét, amely szintén a bírói rendszer kritikájára adhat okot.

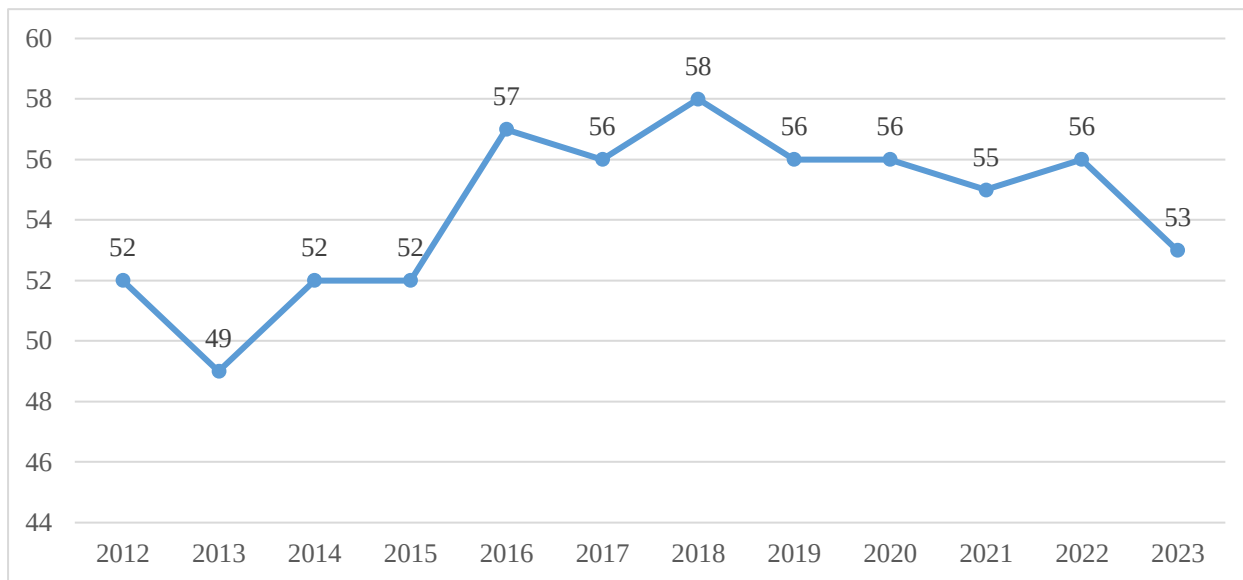
Az igazságszolgáltatásban elért sikerek mellett a bűnözés elleni védelemben ért el kimagasló eredményeket Georgia. Ennek látható jele, 2024-ben a World Population Review eredményei szerint az Összesített bűnözési pontszám (Goci) 3,6, míg a Bűnügyi index (Numbeo) 30% körül van. (World Population Review, 2024). A georgiai kormány a Grúz Álom megjelenése óta folyamatosan harcot hirdet az embercsempészek és az illegális bevándorlókkal szemben. Ennek következményeképpen az ország folyamatosan együttműködik az Európai Jogi Ügynökség (CEPOL) és Európai Unió Bűnüldözési Ügynökség (Europol) intézményeivel.

2016-ban történt meg Georgia és a CEPOL közötti megállapodás, amely során lehetőség nyílik a grúz szakembereknek a CEPOL intézményeiben való továbbképzésre és részt venni bizonyos európai uniós tagállamok munkájában. Ennek része, hogy a grúz bűnügyi tisztviselőket bevonják különféle projektekbe, amelyek során szakmai tapasztalatukat, és a kapcsolatukat tudják mélyíteni az európai uniós tagállamok munkatársaival. Kiemelkedő a TOPCOP projekt, amelybe a Keleti Partnerség államait vonták be azzal a céllal, hogy a keleti irányból való fenyegetettséget meggátolja az Európai Unió, mindezek mellett az operatív együttműködés is a listán szerepel.

Az illegális migráció és az embercsempészet mellett a kábítószerkereskedelemmel szemben is komoly harcot vív a kormányzat. Ennek keretében Georgia tagja a Kábítószer és Kábítószer Függetlenség Európai Megfigyelőközpontjának (EMCDDA). A tagsága keretében 2021-ben az EMCDDA támogatást nyújtott Georgiának, melynek célja a Grúz Nemzeti -Kábítószer Megfigyelőközpont és a nemzetközi szintén védelme és támogatása. A projekt során 800 ezer euró pénzt fektettek be, amelynek eredményeként a Nemzeti korai figyelmeztető rendszer (NEWS) kiépült, biztosították a szigorúbb határvédelmet, az adatbázisok és a technológiák modernizálása is lezajlott.

A XXI. századi digitális világban a kiber támadásokkal, pénzügyi csalásokkal, zaklatásokkal szemben létrejött az Európai Multidiszciplináris Platform a Bűnügyi Fenyegetésekkel Szemben (EMPACT). Munkáját az Európai Bizottság támogatja, amely ajánlásokat is fogalmaz meg számára. A 2023-as év sikerként volt elkönnyelhető, mivel 797 millió euró vagyont sikerült lefoglalniuk, több tonna illegális anyagot több bűnözői hálózatot is sikerült lebuktatniuk (Európai Bizottság, 2024).

A politikai kritériumok része a korrupció elleni harc. Ez Georgiában mindig is komoly problémákat jelentett. Ezt a Transparency International is bebizonyította, ahol Grúzia 100 pontos maximumból 53 pontot kapott, ezzel a 49. legkorruptabb államává vált.

Forrás: Transparency International, 2024 alapján saját szerkesztés

8.ábra: A korrupciós index eredményei Georgiában 2012-2023 között (pont)

Ennek a mutatóknak a csökkentésének érdekében az ország belépett bizonyos nemzetközi szervezetekbe, úgy, mint a Korrupcióellenes Hálózat (ACN), amely az OECD egyik szervezete. Az ACN 3 éves időtartamra programokat fogalmaz meg, hogyan lehetne visszaszorítani a korrupciót a tagállamokban, erősítve az üzleti kapcsolatokat, visszaszorítva a bűncselekményeket. A szervezet támogatta az isztanbuli korrupcióellenes cselekvési terv alapján az 5. kísérleti kör megalkotását, amelyben Georgia 2023.februárjában nem volt hajlandó belépni és nem fogadta el a későbbi lehetőséget sem. Georgia magatartását a 2023-as jelentésbe az Európai Bizottság bele is fogalmazta.

A politikai integráció része, hogyan érvényesülnek az alapvető emberi jogok a csatlakozni kívánó országban. Georgiában az utóbbi évtizedben lett fontos tényező az emberi jogok és a kisebbség kérdése. Korábban már írtam arról, hogy kis létszámban élnek nemzetiségek az országban, úgy, mint oroszok, örmények, azeriek, törökök. A befogadó országnak nincsen összetűzése a betelepülni vágyó külföldi állampolgárokkal, nincs nyoma sem a diszkriminációnak, illetve semmiféle erőszakos fellépésnek velük szemben. Az állampolgári jogok betartásának felügyelete és állampolgári panaszok fogadása a grúziai ombudsman (Public Defender Office, PDO) feladata. A szervezetet 1993-ban hozták létre a már említett célok mellett az egyetemes szabadságjogok megőrzésének érdekében. Működését semmilyen intézmény nem szabályozza, csupán a grúz

alkotmány, a nemzetközi jog elismert alapelvei, dokumentumai, illetve az 1996-ban megírt szabálykönyv az ombudsman működéséről. Emellett 2014-től a grúziai ombudsman felel a fogyatékkal élők jogairól szóló egyezményeknek a végrehajtásáért is (European Network of Human Rights Institutions, 2024).

Az alapvető emberi jogok védelme a digitalizáció megjelenésével megváltozott, hiszen fontos, hogy digitális adatainkat, fiókjainkat is biztonságban tudhassuk. Emiatt jött létre a Georgiai Személyes Adatvédelmi Szolgálat (PDPS) 2020-ban. Munkájuk adataink védelme az Európai Általános Adatvédelmi Rendelet pontjaihoz igazodva. 2023-ban a grúziai Adatvédelmi törvényben reformok következtek, amely során, a beépített és alapértelmezett adatvédelmi funkciókat is a törvénybe foglalták. Lényegében ez egy szervezési intézkedés, amely azt jelenti, hogy az adatfeldolgozó eszközökkel csak a szükséges adatokat dolgozzák fel. (Council of European Office in Georgia, 2023) A személyes profilok és adatink mellett a közösségi terek és médiaszolgáltatások működése is a politikai kritérium része. A csatlakozások során a Bizottság megvizsgálja, hogy a grúz televízió, rádiótársaságok mennyire függetlenek, az állam mennyire befolyásolja működésüket. Napjainkban az online média teret nyer az országban, de a televízió továbbra is népszerű. A legnépszerűbb csatorna a Grúz köztvé, emellett az ellenzéki Rustavi-2. Kritikagyakorlása a kormányzattal szemben odáig fajult, hogy 2019-ben igazgatóváltásra került sor. A Georgian Public Broadcaster számára is korlátozást jelentett, hogy 2016-ban beszüntette az ellenzéki hangvétellű talkshow-kat. (Mikashavidze, 2017). Az országot több kritika is érte, hogy több eljárás is zajlik ellenzéki hírportálok vezetőivel szemben, és az említett incidensek sora zajlik a médiában, ezzel korlátozva a szabad gondolat kifejtését és a sajtószabadság eszményeit. Egy olyan országban, ahol a lakosság nagy része a televíziót részesíti előnyben, a kormányzat számára nélkülözhetetlen, hogy ott is megjelenjen. Az állami adásokon kívül a reklámok idejét és a reklámok minőségét is szabályozza. A kisebbségek számára viszont sajtót nem biztosít, így török, azeri, örmény nyelvű adók szinte nem is léteznek a grúz televízióban.

A televíziózás mellett az újságok olvasása is megmaradt a lakosság körében. Az szabad újságírás azonban sokkal többet veszített függetlenségéből az elmúlt időszakban. Erre jó példa a külföldi ügynöktörvény. A 2024 júniusában véglegesen elfogadott ügynöktörvénnyel kapcsolatos cikkek írása során több szerkesztőt, Aleksander Keshelasvilit, Giorgi Badridzét, Giorgi Baskhajurit és másokat is rendőri túlkapások, atrocitások értek. Ez magába foglal megfélemlítést, zsarolást, bizonyos esetben zaklatást is. A média ezen ügyei miatt az Európai Unió és a Speciális Nyomozó Szolgálat is aggodalmát fejezte ki. Ez a negatív tendencia a statisztikai adatokban is meglátászik, hiszen Georgia a World Press Freedom indexében 26 helyett esett vissza, a legnagyobb visszaesés a posztszovjet térségben (Reporters without Borders, 2024).

A nemek közötti viszony és az egyenlőség is fontos kritérium az alapvető emberi jogokban. Több országban megfigyelhető, hogy bizonyos diszkriminációk fennmaradtak, interjúk vagy jogvédelmek terén. Grúziában javulás figyelhető meg ebben a témában. Ennek eleme, hogy Georgia aláírta és ratifikálta a 2012-es isztanbuli egyezményt, amely megfogalmaz számos bűnt, úgy, mint a kényszerabortuszt és a kényszerházasságot. A családi erőszakot közügygé nyilvánítja, amely szintén egy súlyos bűnnek számít, úgy, mint a családon belüli bántalmazás. Georgiában fokozatosan szorulnak vissza az ilyen esetek száma, de a nemek közötti egyenlőség terén továbbra is vannak aggályok. Erre példa a bérezés, amelyben a nők keresete 36%-kal kevesebb, mint a férfiaké (Európai Bizottság, 2022).

A politikai kritériumok során a nyugati médiában a külföldi ügynöktörvény kavarta a legnagyobb port. 2024 szeptemberében Shalva Papuashvili, a grúz parlament elnöke aláírta az LMBTQ jogait korlátozó törvényeket. Ennek értelmében a Pride rendezvények betiltásra kerülnek ugyanúgy, mint az LMBTQ elemeket tartalmazó filmek és könyvek is. A homoszexuális párok nem házasodhatnak össze grúz földön, illetve gyermeket sem fogadhatnak örökbe. Az országon belüli demonstrációkon kívül az Egyesült Államok is válaszlépést adott, amelyben 60 grúz állampolgár, azon belül 2 kormánytag ellen szankciókat vezetett be (RadioFreeEurope RadioLiberty, 2024). A törvénykezés célja egyes kutatók véleménye szerint, az ortodox keresztény értékek védelme mellett, hogy a kormánypárt erősítse a konzervatív csoportokat és összekovácsolja azokat az október 26-i választás miatt. A másik, hogy az ország elkerüljön még egy olyan konfrontációt, mint a 2021 júliusi Pride napján volt. Akkor a Pride ellenes tüntetők szimpatizáns újságírókat, irodákat támadtak meg, zászlókat téptek szét. A kormányzat rosszul reagált a helyzetre, csupán egy maroknyi rendőrt vetettek be az erőszakos tömeggel szemben. A Pride felvonulás szervezőit és az azt támogató civil szervezet, a Shame Movement tagjait ki kellett menekíteni a tömegből. Ez volt az egyik esemény, amely hozzájárult a kormányzati törvény megszületéséhez.

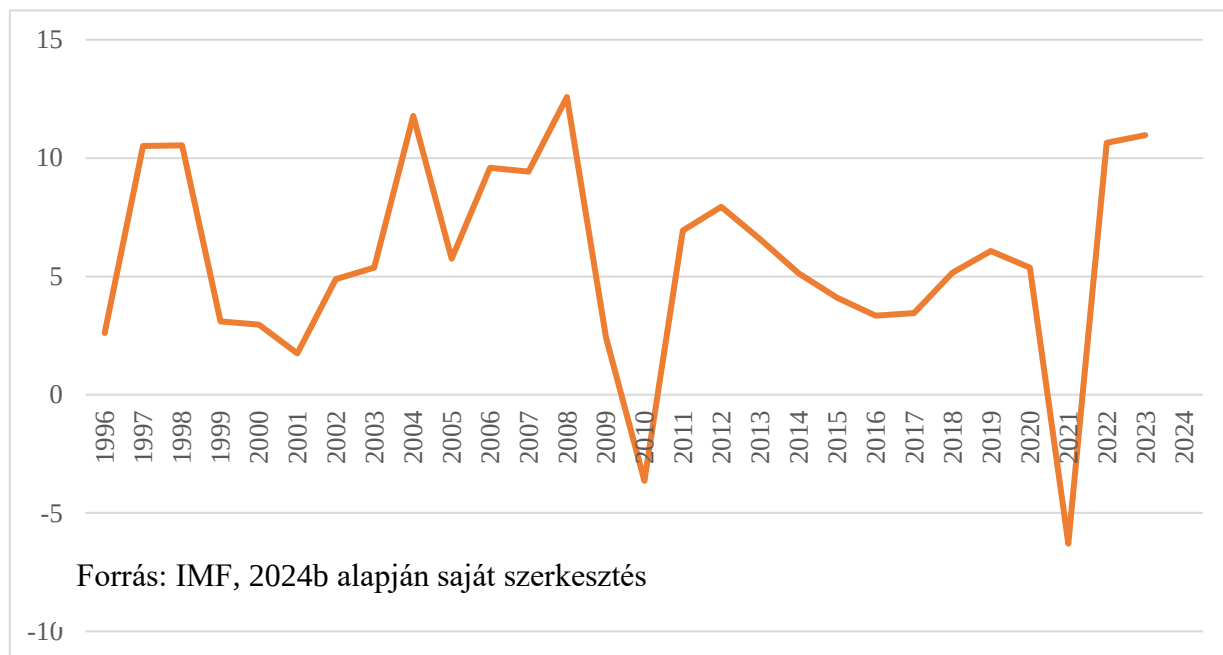
Georgiában sokan egy kormányváltástól várják a változásokat. A kormánypárt, amely alapításakor még a rend, stabilitás, fejlődés mellett foglalt állást, mostanra bizonyos csoportok szerint a fejlődés útjában áll, megakadályozva a nyugati állam minta teljes mértékű megvalósulását Georgia területén.

3.3. Az uniós tagság gazdasági kritériumainak teljesítése

A gazdaság egyenletes működése mindig egy komoly kihívást jelent az országok számára. A gazdaság, mint fogalom alatt több tudományterületet értünk. Tanulmányomban elsősorban az ország makrogazdasági mutatóival foglalkozom, hogy bemutassam, hogy Georgiában milyen szinten van az államadósság, az infláció, a munkanélküliség, a külkereskedelem, az árfolyampolitika, és mit

vár el tőle az Európai Unió. A gazdaság része az energiagazdasági kérdések, amelyben Georgiának, mint összekötő országnak fontos szerepe van, mind a Földközi, mind a Fekete-tengeri kereskedelmet értve.

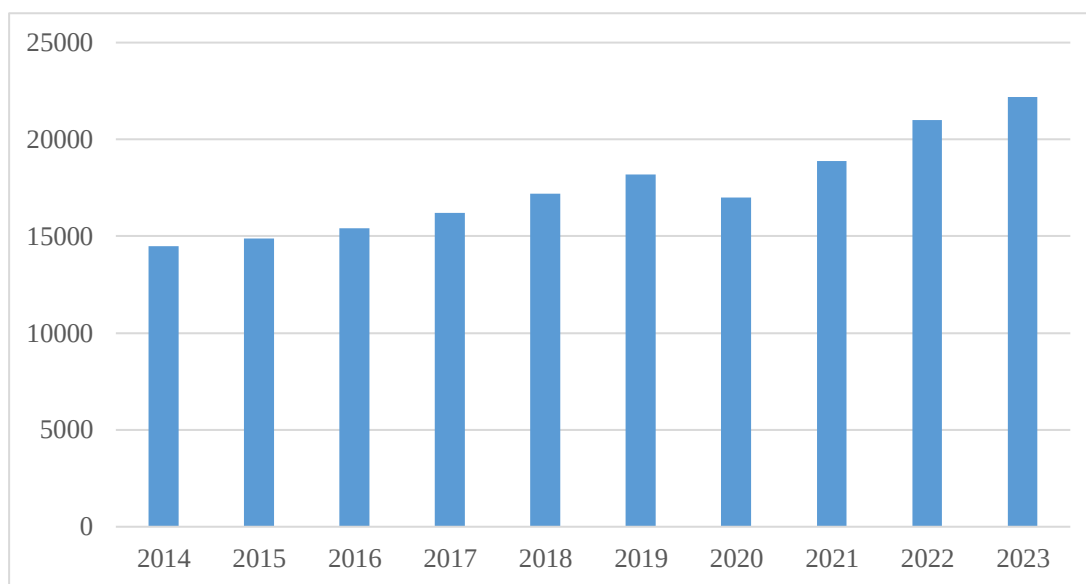
A gazdasági életben való éles váltás akkor következett be, amikor 1991-ben független állammá vált. A legfontosabb cél a piacgazdaság megvalósítása lett. Ennek végrehajtása a közép-és

9.ábra A Reál GDP növekedés Georgiában 1996-2023 között (%)

kelet-európai államokban és a posztszovjet térségben a privatizáció módszerével zajlott. Georgiában 1997-ben adtak ki egy törvényt az ingatlan privatizációval kapcsolatban. Itt a fogalmi meghatározások mellett leírja, milyen szervnek, hogyan és milyen ingatlanokat szabad magánkézbe adni. A feladat az Állami Vagyonkezelési Minisztérium hatásköre lett. Emellett a törvény kimondja, hogy „az Állami Vagyonkezelési Minisztériumban megfelelő szerveket kell létrehozni az autonóm köztársaságokban” (The consulting firm „Dikke International” Ltd.,1997). Számos tulajdon nem kerülhetett magánkézbe, úgy, mint nyersanyagok, katonai eszközök, vasutak, kikötők. A törvénynek megvoltak a pozitív hatásai, mivel hatalmas felvásárlási hullám következett be az országban. Megjelentek külföldi cégek és a magánosítás is kezdetét vette. Ez bevételi szempontból előnyt jelent, de kiszolgáltatottságot is adott az ország számára. A multicégek kivonulhatnak az adott régióból, ha valamit nem látnak jónak, de gyakran követeléseket nyújtanak be. A privatizáció sikeressége abban is látszódik, hogy a kereskedelmi jogi személyek (korlátolt felelősségű társaság vagy betéti társaság és így tovább) száma több mint 200 ezer körül mozog (National Statistics Office of Georgia, 2024h). A magánvállalkozások száma tehát igen jelentős Georgiában, amelyek

működése nélkülözhetetlen a gazdaság számára és az európai uniós tagság szempontjából is. Ennek oka, hogy a versenyképesség fontos Georgiának, nehogy a külföldi óriás vállalatok tönkretegyék a grúz kis-és középvállalkozásokat. Az olcsó nagyvállalati termékekkel szemben nehéz felvennie a versenyt a kisvállalkozások drágább termékeinek. A privatizációnak köszönhetően a piacgazdaság elkezdődött kiépülni Georgiában. A gazdasági mutatókat elemezve észrevehető, hogy az egy főre jutó GDP értéke 1990-hez képest az ötszörösére nőtt. Az elmúlt 30 évben történő gazdasági lépései miatt méltán nevezhető a kaukázusi állam fejlett országnak. Európai viszonylatban ez az érték csekélynek számít, Georgia ebből a szempontból a Nyugat-Balkánnal és Kelet-Európával van egy szinten.

Forrás: Trading Economics 2024a alapján saját szerkesztés

10.ábra: Az egy főre jutó GDP a vásárlóerő paritás alapján (USD)⁴

Ezt igazolja az HDI (Human Development Index), amelynek értéke 0,842 (Human Development Index official side, 2024). A világátlag a 0,600 körüli értéken van, így Georgia a magas mutatói értékhatárba tartozik. Ezt a mutatót a születéskor várható élettartam, születésszám, vásárlóerőparitás adataiból számolják ki. A magas, illetve nagyon magas HDI mutatók nélkülözhetetlen azoknak az országoknak, amelyek az Európai Unió tagjai szeretnének lenni. Az európai uniós országok közül Bulgáriának van a legalacsonyabb HDI mutatója, Georgia megelőzi őt. A gazdasági bővülést az Európai Bizottság is elismeri, a mérvadó pontokat a koppenhágai egyezmény alapján

⁴ Az Európai Unióban az egy főre jutó GDP a vásárlóerő paritás alapján 43509 dollár

határozza meg. Az egyezmény egyfajta feltételrendszerként működik, amely 1993-ban lett kidolgozva és számítottak arra, hogy a felszabadult közép-és kelet európai országok szintén csatlakozni kívánnak majd a szervezethez. Ez a kritérium rendszer mind a mai napig a csatlakozási pontok meghatározó dokumentuma.

Az Európai Unióba történő belépéskor a tagoknak törekedniük kell arra, hogy gazdaságuk megfelelő mértékű legyen az euró bevezetésére. Ennek okán számos mutatónak kell igazodnia az európai uniós átlaghoz, erre példa, az államadósság mértéke. Az államadósság az országok által felhalmozott adósságok összege, mind önkormányzati, mind kormányzati szinten. Ezek értéke minden országban millió vagy milliárd amerikai dollárnak felel meg. A magas államadóssággal rendelkező leendő tagok veszélyeztetnék az integráció gazdasági alapját, éppen ezért az Európai Unió megköveteli, hogy egy ország államadóssága maximum a GDP 60%-a lehet. Georgia esetében ez az érték a GDP 40%-át jelenti. Ez az érték jellemző Moldovában, Bosznia-Hercegovinában is, mint leendő tagországokra. A statisztikai adatokat megtekintve a GDP növekedés emeli ki Georgiát az előbbi két tagjelölt államtól (Ukrajnát nem beleértve). Ez annak köszönhető, hogy a tavalyi évben 7,5%-kal növekedett a GDP értéke, míg Moldovában és Bosznia- Hercegovinában csupán 1-2%-kal (Trading Economics, 2024b).

1.táblázat: GDP növekedés a tagjelölti státuszú országokban (2019-2023)

Év	2019	2020	2021	2022	2023
Bosznia-Hercegovina	2,9%	-3,0%	7,4%	4,2%	1,7%
Georgia	5,4%	-6,3%	10,6	11,0%	7,5%
Moldova	3,6%	-8,3%	13,9	-5,0%	0,8%

Forrás: World Bank Group, 2024a alapján saját szerkesztés

Egy stabil gazdaság stabil államháztartást kíván. A monetáris és fiskális politika megvalósulásáért az 1991-ben megalapított Grúz Nemzeti Bank felel. A Grúzai Nemzeti Banknak a hosszú távú gazdasági stabilitás, árstabilitás megvalósítása, hatékony pénzügypolitika és árfolyam stabilizáció a legfontosabb célja (National Bank of Georgia, 2024a). Ezeknek a módszere a monetáris és fiskális politika. A fiskális politika egyik eszköze az államadósság mérséklése, de ide tartoznak az adóztatás és a költségvetéssel kapcsolatos döntések is.

Az adórendszer felépítése megfelel az európai rendszernek, ugyanúgy van személyi jövedelemadó, nyereségadó, általános forgalmi adó és egyéb más bevételi forrás az állam számára. Az

adózás egységesítését a grúz Adótörvény határozza meg. A legutóbbi módosítására 2024 áprilisában került sor, amely során a nyomon követhetőség és az adó mértéke is nőtt, de az offshore számlákra történő regisztráció továbbra is megmaradt. Az Egyesült Államok véleménye szerint hamarosan a feketepiac központjává is válhat a térség. Ez a rendelkezés Bidzina Ivanisvili számára lehet előnyös, akit nyugati szankciókkal sújtottak. A személyi jövedelemadó (PIT) értéke 20%. (Williams, 2024) Ez az érték alacsonynak számít, mivel a nyugat-és észak európai országokban akár 40-50% körül mozoghat ez az érték. A vállalatok számára a személyi jövedelemadó mértéke a vállalat méretétől függ, mivel a mikrovállalkozások és kriptovaluta nyereségű cégeknek egyáltalán nem kell fizetnie. Ezzel ellentétben, az ingatlan vagy járműértékesítés után származó PIT értéke 5%. (Williams, 2024) Az SZJA adó mellett a VAT⁵, amely még minden állampolgár számára ismert. Az VAT-ot a fogyasztó fizeti a termékek vásárlása után. Az Európai Unió tagállamaiban 15-27% között mozog, míg Georgiában 18%-on van, amely értékkel az alacsony VAT (hozzáadottértékadó) kulcsú államok közé sorolható. (Williams, 2024) Léteznek bizonyos adók, amelyet nem minden állampolgár után szednek be. Ilyen a gépjárműadó, amely 1%-on van. A nyereségadó, amelyet a vállalatok a beszerzett jövedelmük után fizetnek, amelynek kulcsa 15%, megegyezik a magyar és német VAT kulccsal is (Williams, 2024).

Az ország hivatalos fizetőeszköze a grúz lari (GEL), amely 1993 óta hivatalos fizetőeszköz. A kaukázusi országokban a hivatalos fizetőeszköz értékálló valutának számít, árfolyama nem mozdul el drasztikusan, tartja az euróval szemben a 2,84 lari szintet. Ez köszönhető annak, hogy nincs más pénznemhez kötve, hanem a lari NBG lebegő árfolyammal rendelkezik, ami szerint a gazdaság, a kereslet-kínálat mértéke határozza meg az árfolyam alakulását (National Bank of Georgia, 2024b). A lari árfolyam az utóbbi években folyamatosan erősödött, ennek következményeként évről évre kevesebb larit kell fizetni egy euróért.

⁵ VAT (value-added tax) magyarul általános forgalmi adót (ÁFA) jelenti.

Forrás: Wise, 2024

11.ábra: Az euró-lari árfolyam

A pénzügyi rendszer nemcsak Európára, hanem világszervezetekre is kiterjed. Georgia 1992 óta az IMF tagja. Tagsága során 10 alkalommal kért hitelt a szervezettől, amelyek jelentős része készletként funkcionált, 2-3 év lejáratú idővel. Jelenleg tárgyalások zajlanak az IMF program újraindításáról, amely egy 289 millió dolláros készlet kölcsönt jelentene a kaukázusi állam számára (Interfax, 2024). Ez a hitelfelvétel még nem valósult meg, így jelenleg Georgiának nincs tartozása a szervezet felé. A szervezetnél való tagságnál a kvóták és az SDR mértéke meghatározó. A kvóta szerepe, hogy szemléltesse egy ország szerepének jelentőségét a világgazdaságban. A legtöbb kvótával az Egyesült Államok rendelkezik, míg Georgia 210,4 millió SDR-rel (IMF, 2024). Az SDR egy lehívási jogot jelent, az IMF „pénznemeként” hivatkoznak rá. vizsgálatok fontos az adott ország valutájának a fontossága a világpiacra. Így az amerikai dollár, az angol font, a kínai jüan, a japán jen és az euró, amelyek a legnagyobb SDR mutatóval rendelkeznek. A kvóta számából pedig meghatározzák, hogy a tagállam szavazata mennyit ér. Georgiának

a szavazata több mint 3000 körül mozog, amely inkább a dél-amerikai államok szavazati mennyiségét jelenti.

2.táblázat: Magyarország és európai uniós tagjelöltek SDR kvóta értékei (millió SDR)

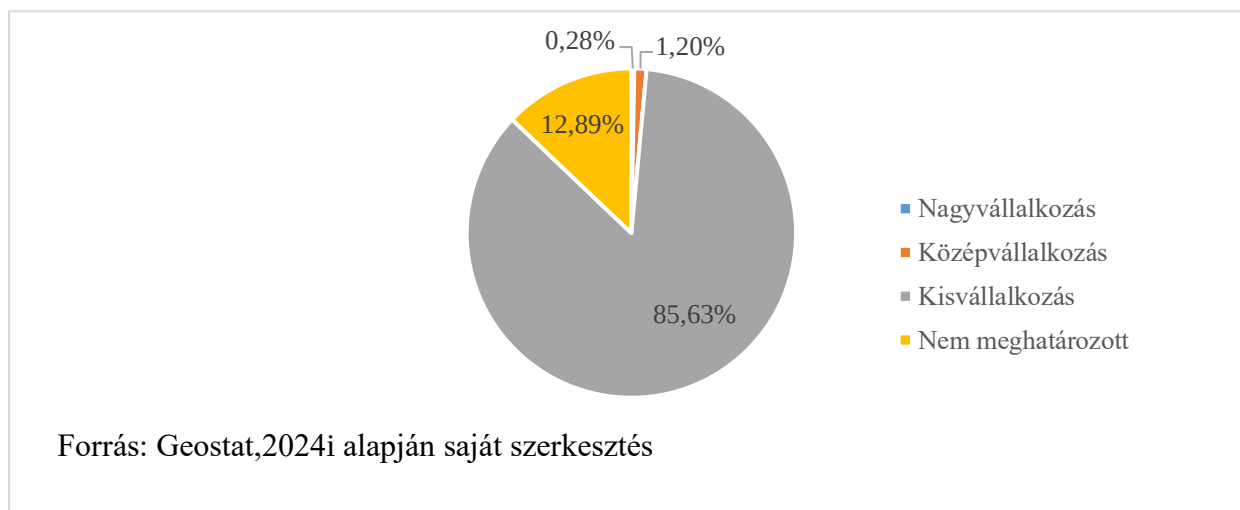
Ország	Kvóta értéke (millió SDR)
<i>Bosznia-Hercegovina</i>	265,2
<i>Georgia</i>	210,4
<i>Magyarország</i>	1940
<i>Moldova</i>	172,5

Forrás: International Monetary Found 2024c alapján saját szerkesztés

A Világbank is folyamatosan segíti a kaukázusi ország fennmaradását, támogatva mind tökével, mind gazdasági projektekkel. A szervezet elsősorban a humánfejlesztési és a környezetvédelmi projekteken vállal fontos szerepet. A Világbank 1 milliárd dollárt fektet be jelenleg Georgiába, köztük az ASA program keretében, melynek célja a fejlesztési kihívások leküzdése (World Bank Group, 2024b).

Ha a gazdaságban a termelés drasztikus csökkenést mutat, az hatással van a termelés alakulására. A kevesebb termék több importot eredményez, amely rontja az ország fizetési mérlegét, csökkentve a hazai pénznem értékét a nemzeti piacokon. A hazai pénznem értékének drasztikusan nagy emelkedése a pénz elinflálódásához vezet. Az infláció egy folyamatos probléma a gazdaságok számára. Georgiában a fokozott cél az európai uniós 3% infláció kiaknázása. A hivatalos grúz portálok szerint az infláció 1% alatt mozog. Ez ideális az ország számára, mivel ez a szint van összhangban a gazdasági és termelési növekedéssel. Az alacsony infláció a külföldi cégek számára is biztonságot jelent. Erre ad magyarázatot, a szaúd-arábiai és kínai cégek megjelenése a grúz piacokon. Az inflációs ráta alakulása a munkanélküliségi rátával mozog együtt. Az Európai Unió a tagállamok számára a 6% körüli munkanélküli átlagot követeli meg, de ez a mutató Georgiában 16%-on mozog. Ennek oka amunkahelyek hiánya, amelynek pótlására az előbb említett arab és távol-keleti multicégek jelenthetnek megoldást, emellett a kormány vállalkozás fejlesztés programja.

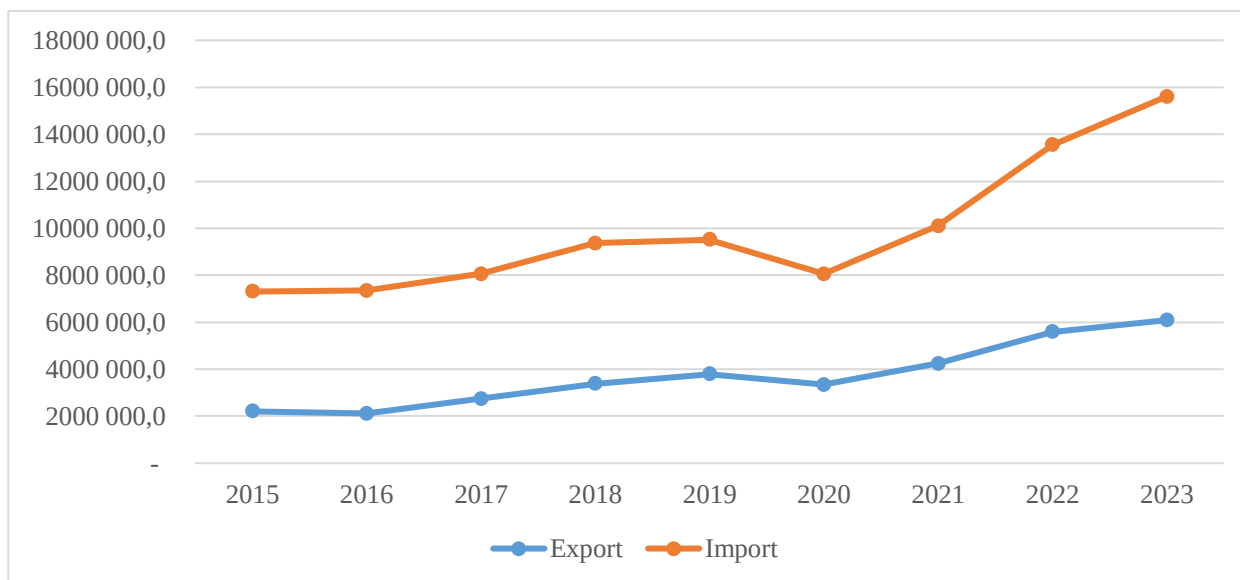
A gazdasági élet fontos szereplői a vállalkozások. A koronavírus járvány ideje alatt fontos elemmé vált a kis-és közép vállalkozások (kkv) támogatása, ezzel az üzleti élet fellendítése is megvalósult. Ehhez a kezdeményezéshez fogadták el 2020-ban a csődtörvényt, amellyel „megkönnyítette a fizetéseképtelenségi eljárásokat, átláthatóbbá tette azokat, és csökkentette azok időtartamát és költségeit” (Európai Bizottság, 2022). 2021-ben a vállalkozásokról szóló törvény, ami könnyebbé tette a vállalkozások alapítását. Ezeknek a törvényeknek az elfogadása az európai bizottsági jelentés szerint még nem elég, sokkal nagyobb hatékonyságot és szabadságot kell biztosítani a vállalkozások számára, ami alapítása itt sokkal egyszerűbb, mint a többi európai országban. A másik nagy félelem, hogy a kis-és közép vállalkozások nagy számban vannak az országban, ezzel a közös piackhoz való csatlakozáskor a multicégek nagyobb befolyással lesznek a grúz piacra, ezzel a kis-és középvállalkozásokat csődhöz juttatva.

12.ábra: A vállalatok megoszlása méretük szerint

Másrészt az új cégek megjelenésével a kínálatban bővülés jelenne meg, amely fokozná a kereslet növekedését. A vállalkozásfejlesztés folyamatosan a kormányzat egyik fontos célja és a magánosítás fontos eszköze, mivel napjainkra az állami vállalatok száma elenyésző.

Georgia gazdaságát nemzetközi kapcsolatai is befolyásolják. Exporttermékei jelentős részét bor, ásványvíz, nemesfémek (vasérc, rézérc), tea, élő állatok alkotják. Mivel Georgia kis területű állam és földrajzilag sok hegység található területén, a termelés nem képes ellátni a lakosságot, így behozatalra szorul. Az import mértéke nagyobb, mint az exporté, így erős deficittel rendelkezik. A behozatal jelentős hányadát gépjárművek, élelmiszer és gyógyszerek teszik ki, illetve az Azerbajdzsánból importált szénhidrogének. A 2000-es évek óta a külkereskedelmi kapcsolatai nemcsak a posztszovjet térségre irányulnak. A nyitás, mind Szaúd-Arábiát, Kínát és az Európai Uniót is elérte. Az Európai Unió számára ugyan elenyésző a grúz termékek mennyisége a piacokon, ez is a kapcsolatok kiépítésének fontosságát jellemzi. Franciaország és Németország nagy mértékben kereskedik Georgiával, de emellett Olaszország, Spanyolország és Bulgária szerepe is jelentős. Georgia Európába irányuló külkereskedelmében fontos szerepet játszik a fekete-tengeri és földközi-tengeri útvonalak.

Források: National Statistics Office of Georgia, 2024j alapján saját szerkesztés

13.ábra: Az export és import értékének alakulása (ezer USD)

A Grúziával való kapcsolatokat szimbolizálja, hogy egyre több európai uniós tagállam folytat vele kisebb-nagyobb mértékben kereskedelmi kapcsolatokat, a V4 országoktól a Skandináv államokig. Külkereskedelmükben mégsem az európai, hanem inkább a szomszédos országok, Törökország és Oroszország játszanak fontos szerepet. A török kapcsolatok napjainkban viszonylag békés szinten vannak Georgiával, ezzel szemben az oroszokkal való kapcsolat, különösen a 2008-as háborút követően a diplomáciai kapcsolatok teljesen megszűntek. A kereskedelemben mégis a szénhidrogének és az élelmiszerek miatt meghatározó szerepe van Oroszországnak. Kínának amiatt lett fontos a térség, mivel Georgia szintén az OBOR (One Belt, One Road) kezdeményezés

tagja, amellyel a projekt középső folyosójának állomása. Így a kínaiak támogatják a fejlesztéseket, különösen az infrastruktúra területén, amelynek kiépítése így is nehezen kivitelezhető, az országban eltérő földrajzi adottságok miatt.

3.táblázat: Georgia legfőbb kereskedelmi partnereinek import és export értékei 2018-2024 között (millió USD)

	Import						Export					
	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2018	2019	2020	2021	2022	2023
<i>Törökország</i>	1, 474	1, 617	1, 407	1,828	2, 374	2, 575	0,241	0,202	0,190	0,322	0,434	0,409
<i>Oroszország</i>	0,934	0,977	0,888	1, 023	1, 835	1, 744	0,437	0,496	0,440	0,610	0,642	0,657
<i>Egyesült Államok</i>	0,500	0,678	0,556	0,648	1, 013	2, 050	0,159	0,132	0,080	0,194	0,265	0,096
<i>Kína</i>	0,834	0,858	0,708	0,865	1, 126	1, 329	0,199	0,207	0,477	0,615	0,736	0,310
<i>Németország</i>	0,467	0,501	0,403	0,664	0,974	0,051	0,051	0,054	0,062	0,067	0,067	0,057

Forrás: National Statistics Office of Georgia, 2024k alapján saját szerkesztés

Georgia gazdasági és kereskedelmi szerepének egy másik fontos ága az energiaszektorban keresendő. Az ország energiahordozókban szegény, a tengerparti sávjában található valamennyi készlet, amelyet jelenleg az OMW Petrom termel ki. Az ország szerepe amiatt nélkülözhetetlen a kőolaj és földgáz területén, mivel ő gondoskodik arról, hogy az energiahordozók Azerbajdzsánból eljussanak az európai és török kikötőkbe.

A Block Energy az egyik nagy kitermelő társaság, amely képes volt az idei évben négyszeresére növelni a bevételeit. A kőolaj fogadása az ország középső területein történik, és onnan két irányba vezetik tovább. A Baku-Tbiliszi- Ceyhan kőolaszvezeték (BTC-vezeték), amely Törökország déli részére szállítja az energiahordozókat, tovább szállítva a Földközi-tengeren Olaszország és Izrael irányába. A vezetéket az évezred elején adták át, amelynek egyes szakaszai a kurd térségeken is áthaladnak, sokszor okozva ott kellemetlenségeket. A kitermelése világviszonylatban nem annyira nagy mennyiség, naponta 1,2 millió hordó. (British Petroleum, 2024) A kőolajvezeték a nyersanyagot az Azeri-Chirag-Gunashli (ACG) és a Sah Deniz földgázmezőkből nyeri, amely

a világ kitermelésének csupán 3%-át adja. A Kaszpi-tenger térségi kőolajmezők inkább amiatt híresek, mivel a XIX. században itt találták az első mezőket és építették az első kőolaj fúró kutakat is.

A másik útvonal a Baku-Supsa kőolajvezeték (Western Route Pipeline), amely a grúz partokra szállítja a kőolajat és a Fekete-tengeren szállítja más országok számára. A kapacitása kevesebb, amely körülbelül napi 150 ezer hordót jelent. Ez azt bizonyítja, hogy a grúz piac számára a közel-keleti piac fontosabb szerepet játszik energiahordozók szempontjából, mint Európa. A szállításért ugyanúgy a British Petroleum vállalat felel.

A harmadik vezeték, amely leginkább kapcsolatban állt az Európai Unióval a Nabucco-kőolajvezeték volt. Ez a rendszer Azerbajdzsántól Ausztriáig szállította volna a szénhidrogént, amelynek működésében olyan ismert cégek, mint a MOL vagy OMW is segédkeztek volna. 2009-ben írták alá a megalapításáról szóló egyezményt, amelyhez csatlakozott Törökország, Románia, Magyarország és Ausztria is, részvényeket vásárolva a megépülő vezeték projektjében. A tárgyalások és egyezmények ratifikálása 2013-ig jól is haladt, amikor is a Sah Deniz gázmezőt üzemeltető vállalat úgy döntött, hogy inkább a Transz-adriai vezeték megépítésébe fektetne. Azóta nem épült meg a Nabucco, pedig a jelen gazdasági és geopolitikai helyzetben nagy igény lenne egy újabb gázvezetékrendszer kialakítására. Hiába a vonal Ausztriáig ment volna, voltak felvetések egy Németország és Lengyelország felé kiépülő szakaszra is.

A kőolaj és földgáz kérdése Európa számára ma nélkülözhetetlen elem. Az orosz export kiesése miatt egyes lehetőségek az Egyesült Államokból vagy Észak-Afrikából való import. Emiatt is tartom fontosnak a kaukázusi térséget ebben a témában, hiszen a kieső szénhidrogének pótlására megfelelő lenne a kaukázusi térség.

Forrás: Kollektíva Projekt, 2024

14. ábra: Az azeri zöldfolyosó terv

Az energia szektor részéhez tartozik még egy projekt, amely a magyar kormány egyik kezdeményezése. Ez a projekt a zöldenergia szállítását tartalmazza, amellyel a világ leghosszabb tengeralatti villamosenergia szállító vonalát kellene megépíteni. Ezt a tervet az Európai Bizottság is jelentősen támogatja, viszont nagyon sok probléma van vele. Ezek közé tartozik, hogy a zöldenergia exportálása csekély Azerbajdzsán részéről, hiszen az ország inkább kőolaj és földgáz exportjaiból szerzi bevételeinek jelentős részét. A másik gond, hogy korábban a vezetékét 2030 előtt át kívánták adni, de egyes hírforrások szerint az építkezések még egyáltalán el sem kezdődtek. A projekt a REPower EU nevű kezdeményezést segítené, melynek célja több zöldenergia felhasználás az Európai Unió tagállamaiban, megszüntetve az orosz importtól való függőséget és 2050-re elérni a klímasemlegességet. A cél eléréséhez történnek bizonyos atrocitások, amelyek során az Európai Unió a „gazdasági érdekeket ezen ügyletek során sokkal inkább preferálják, mint az emberi jogokat vagy más olyan alapvető elveket...” (Kollektíva Projekt, 2024). Georgia ebben a projektben szintén a szállítási útvonal középpontjában lenne, az ország nélkül sokkal távolabbra nyúlnának a szállítási útvonalak. Georgia szempontjából a projekt kockázatos, az azeri-örmény konfliktus végett és az orosz-ukrán háború során több hajót is elsüllyesztettek a Fekete-tengeren. Aggodalmak vannak afelől, hogy valamelyik fél megsérti az ország felségvizeit. A sok kritikus vélemény és negatív körülmény hatására is kitartanak a projekt mellett, ennek okai a keleti kapcsolatok erősítése, az energiaforrásokhoz való hozzáférés és stratégiai szempontból még jobban elszigetelni Oroszországot. A kivitelezési költségek fedezésének egy részét a Világbank finanszírozná, illetve az Európai Unió is nyújtana támogatást.

4. A VISEGRÁDI ORSZÁGOK ÉS GEORGIA KAPCSOLATRENDSZERE

4.1. A Visegrádi országok és Georgia gazdasági-kereskedelmi kapcsolatai

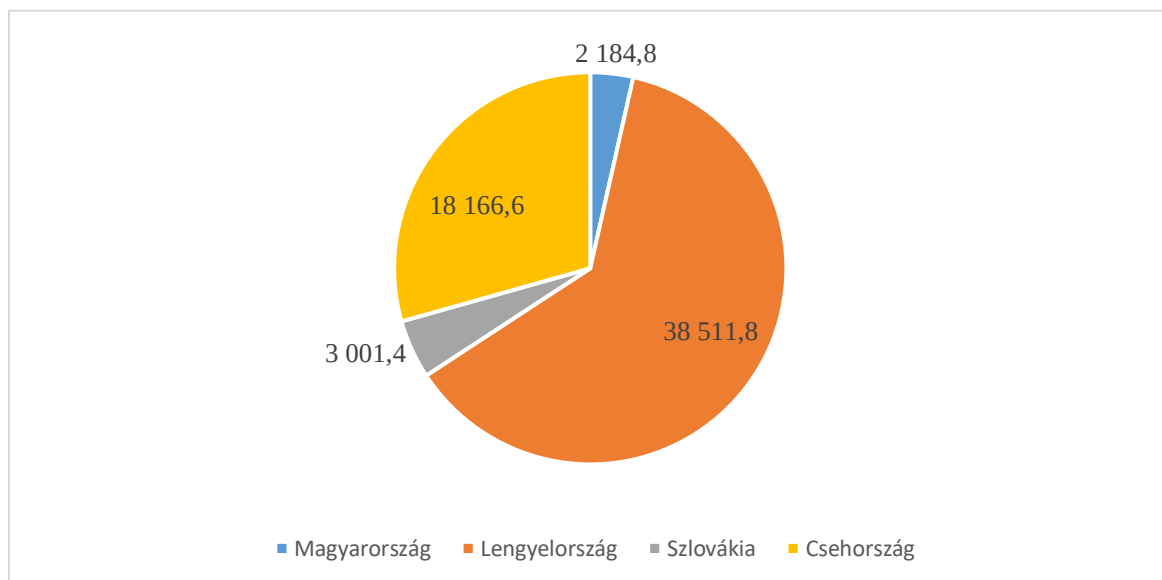
A Visegrádi Együttműködés (röviden V4) egy 1991-ben létrejövő regionális integráció az Európai Unión belül, amelynek célja, hogy a tagországok, Magyarország, Szlovákia, Csehország és Lengyelország szorosabban működjenek együtt mind gazdasági, mind politikai kérdésekben. Az együttműködésben a 2022-es orosz-ukrán válság óta megfigyelhetőek nézeteltérések, de attól függetlenül továbbra is egységesen működik.

Georgia európai uniós csatlakozása a szervezet figyelmébe a 2008-as orosz-grúz háború során került. A háború idején az Európai Unió jelentős segítyekkel támogatta Georgiát. Ennek példája, hogy élelmiszert és más nem katonai eszközöket küldött az ország számára. Megfigyelők is állomásoztak az országban, amelyek nem segédkeztek semmilyen katonai módon, csupán külső szemlélőként figyelték az eseményeket, jelentéseket készítve az Európai Unió számára. A közvetítő szerep betöltését bizonyítja, hogy az Európai Unió leszervezte a genfi nemzetközi megbeszélést (GID), ahol az orosz és grúz felek tárgyalóasztalhoz ülhettek. A tárgyalások nem voltak sikeresek több szempontból sem. A legfőbb probléma, hogy Dél-Oszétia nem jelent meg, mivel a grúzok nem ismerték el státuszukat, így az oroszok se nagyon voltak hajlandók tárgyalni a kaukázusi országgal. Emellett Pierre Morelt kinevezték a grúziai válságért felelős különleges képviselőnek (EUKK). Feladatai közé tartozott „a térség biztonságával és stabilitásával kapcsolatos intézkedések; a menekültek és a lakóhelyüket elhagyni kényszerült személyek problémája, a nemzetközileg elismert elvek alapján; a felek kölcsönös megállapodása alapján bármilyen egyéb kérdésben” (Európai Unió Hivatalos Lapja, 2009). Az Európai Unió tagállamai közül a francia államfő, Nicolas Sarkozy volt, aki a legtöbb diplomáciai lépést tette a két fél kibékítésének érdekében. Ennek bizonyítéka, hogy Sarkozy találkozót szervezett az orosz államfővel, Dmitrij Medvegyevvel.

A Visegrádi Együttműködés országai szintén humanitárius segítyt nyújtottak a posztszovjet államnak, mivel mind a négy ország tapasztalta történelme során, milyen erős ellenfél Oroszország és mindnyájan átérték a sikertelen háború élményét. Lengyelország történelme során számtalanszor vívott háborút a cári Oroszországgal, majd a Szovjetunióval. Csehszlovákia az 1968-as forradalom során, hazánk pedig 1956-os szabadságharc idején.

A külkereskedelmet tekintve Georgia mind a négy országgal kereskedelmi kapcsolatokat folytat. A grúz export elsősorban Lengyelország és Csehország irányába áramol jelentős mértékben és minden ország számára más termékből exportál többet.

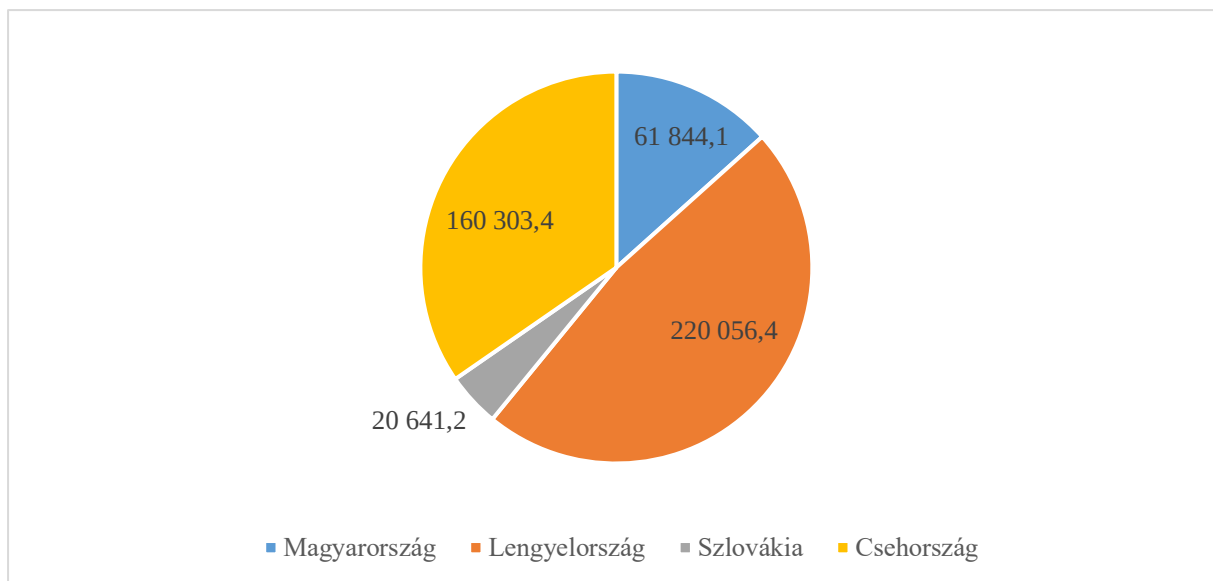
A lengyel piacra a grúz bor, míg a cseh piacra az autóalkatrészek, addig a szlovák piacra dióféléket, a magyarra gyümölcsleveket exportál jelentős mértékben Georgia. Georgia exportja a V4 országok irányába, a termékeket illetően Csehország és Szlovákia irányába a termékek százalékos mennyiségének eloszlása igen kiegyenlített, míg Lengyelországban a bor az export majdnem 20%-át teszi ki, míg Magyarországon a gyümölcslevek majdnem 80%-ot.

Forrás: National Statistics Office of Georgia, 2024I alapján saját szerkesztés

15. ábra: A grúziai export mértéke a V4 országokba (ezer USD)

Az import mutatói sokkal nagyobb értéket mutatnak az exportéval, ez is azt jelezve, hogy erős deficittel küzd az ország. A Visegrádi Együttműködés tagállamai közül, hasonlóan az exporthoz, szintén Lengyelország és Csehország áll az élen. Ennek oka az lehet, hogy a cseh és lengyel vállalkozások több figyelmet fordítanak a Kaukázus térségére, nagyobb beruházásokat valósítanak meg ott. 2021-ben a cseh kis-és középvállalkozások piacbővítéséről szóltak tárgyalások a grúz piacokon. Az exportálási cikkek Lengyelország, Csehország és Szlovákia részéről járművek (elsősorban autók és autóbuszok), illetve elektronikus eszközök. A csehek telefonokat és számítógépeket értékesítenek a piacon, míg Magyarország elsősorban orvosi felszereléseket, gyógyszereket visz ki.

Forrás: National Statistics Office of Georgia, 2024m alapján saját szerkesztés

16.ábra: A V4 országok exportjának megoszlása Georgiában (ezer USD)

Az exportálásban elsősorban ipari termékek szállítását lehet tapasztalni, de Magyarország és Lengyelország mezőgazdasági termékeket, kukoricát, traktorokat, élő állatokat és húsokat is ki-visz. Az export termékekben a gázturbinák is feltűnnek, amelyeket elsősorban helikopterek és hajók, egyéb közlekedési eszközök működésében használnak fel. A V4 tagállamok exportja az Európai Unión belül is eléggé intenzív, mivel Németország, Franciaország és Olaszországon kívül más európai uniós tagállamok nem exportálnak többet a térségbe. Ebből az következik, hogy Georgia sokkal nyitottabb a közép-európai térségekkel való tárgyalásra, szorosabb kapcsolat kialakítására képesek, ösztönözve a gazdaság fejlődését és kutatás fejlesztés szektor bővítését.

A kereskedelmi kapcsolatok mellett a gazdasági segélyprogramok és diplomáciai tárgyalások is fontos szerepet játszanak a V4 országok és Georgia között. A V4 tagállamai egymástól független külpolitikát folytatnak nem európai uniós tagállamokkal, így Georgiával is. Emiatt bizonyos országok több, míg mások kevesebb segítséget nyújtanak a kaukázusi ország számára. Közös bennük, hogy mindegyik állam átértézte, milyen is a keleti blokk után áttérni a nyugati integrációba. Támogatják Georgia európai uniós integrációját, amelyet a nyilvánosság előtt is kijelentettek.

Szlovákia már tavaly is beszélt erről, amelyben Marek Eštok államtitkár fogalmazta meg a Szlovák Köztársaság álláspontját. Robert Fico kormánya, amely 2023 óta van hivatalban, folyamatosan felügyeli és támogatja a grúzok törekvéseit. Erre példa, hogy Grúziában továbbra is működik a SlovakAid nevű támogatási program. Ez a 2008-as háború miatt jelent meg, amely során a reformok és innováció végrehajtása végett humántőkét és szakértelmet szállítanak az ország

számára. Támogatja a civil szervezetek működését az országban, elítélve a külföldi ügynöktörvényt. A magánszektor kiépítése és az ország felzárkóztatása az, amely a szervezet legfőbb célja.

A Szlovák Köztársasággal sokáig egy államot alkotó Cseh Köztársaság is erőteljesen támogatja Georgia csatlakozását. Itt a Kétoldalú Fejlesztési Együttműködés Program a legjobb példa, amely szintén 2008 óta folyamatosan működik. Ennek keretében a környezetvédelem, a pénzügy, az egészségvédelem területén fokozatos együttműködési megállapodások valósulnak meg. A grúziai cseh nagykövetség a középvállalkozások helyzetét is szeretné előrébb mozdítani a térségben az autóipar szempontjából. A két fél a megállapodásokon túl különféle gesztusokat is tett egymás felé. A prágai Károly Egyetemen grúz nyelvi tanszéket nyitottak, cseh-grúz cserediák programot indítottak, a grúz fővárosban Vacvav Havel cseh politikusról neveztek el egy főteret (Grúz Külügyminisztérium, 2024).

Lengyelország számára a Georgiában végbemenő folyamatok más szempontok miatt fontos. A lengyel politikát folytonosan jellemzi az orosz expanzionizmustól való félelem, így támogat minden törekvést, amely segíti a posztszovjet térség Nyugatba való integrációját. Lengyelország volt a Keleti Partnerség egyik legnagyobb támogatója is. A szlovák kormányhoz hasonlóan létezik az úgynevezett Lengyel segély program, amely szintén a humánerőforrásban, a közigazgatásban és az állami szférában nyújt segítséget. A program komolyabb a szlováknál, ez már haditechnológia és kiképzők szállításáról és grúz tisztek oktatásáról is szól. A kulturális kapcsolatok is szorosak a két fél között, mivel Varsó 1944-es felszabadításában sok grúz katona harcolt, emellett Grigol Peradze személye, aki teológusként lengyel földön szolgált és műfordítóként is munkálkodott, sok irodalmi alkotást lefordítva lengyel nyelvről.

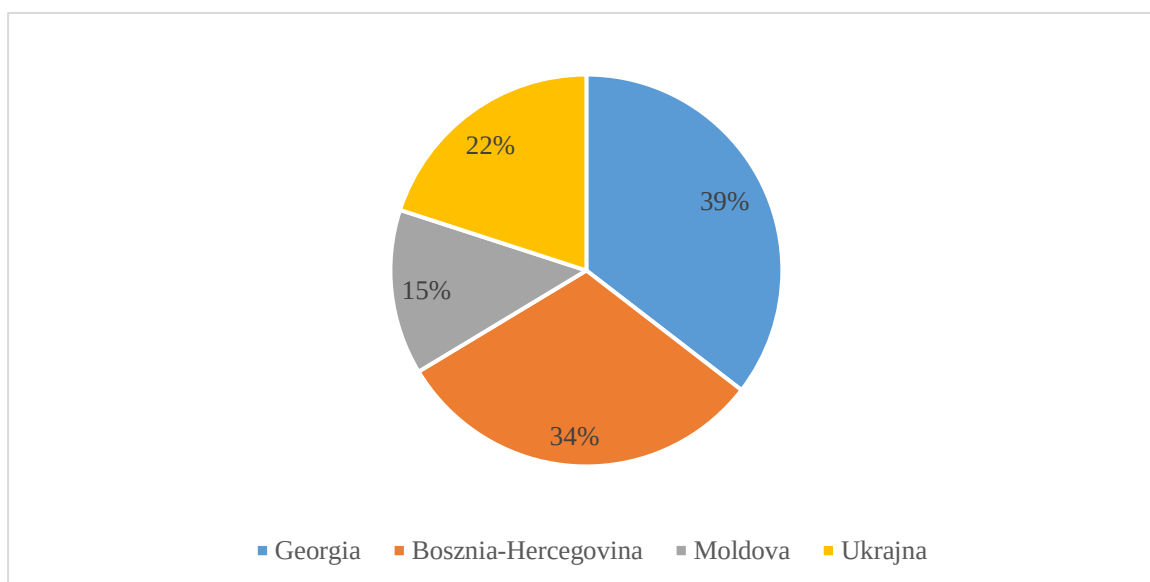
Magyarország kapcsolata a Georgiával elsősorban politikai szintén figyelhető meg, míg az előbb említett államokkal inkább a gazdasági segélyek, amik dominálnak. Orbán Viktor magyar kormányfő többször is a keleti bővítés fontossága mellett érvelt, amelyet nem elsősorban az orosz agresszió miatt, hanem az Európai Unió versenyképessége végett javasol. A szívélyes kapcsolat bizonyítéka, hogy 2024 tavaszán Irakli Kobakhidze grúz kormányfő tárgyalást folytatott Orbán Viktor kormányfővel, amely során felvetődött, hogy júliustól Magyarország az Európai Tanács soros elnöke, és elősegíti a további bővítést. Fontos téma az energiaszektor, mivel az azeri zöldenergia folyosó végpontja Magyarország lenne. A közlekedés kiváló a két ország között, ebben az évben a Wizz Air járatok száma Budapest és Tbiliszi között jelentős mértékben növekedtek.

4.1.A primer kutatás eredményei

Dolgozatom megírása során szekunder kutatási módszer mellett primer kutatást is alkalmaztam. A könyvek és online hírportálok információi mellett szerettem volna, hogy az emberek is kifejtsék véleményüket egy Google űrlap formájában. A kérdőívet 111 ember töltötte ki, amely során inkább feleletválasztós és több válaszlehetőséget megjelölő kérdésekre helyeztem nagyobb hangsúlyt a kifejtősökkel szemben.

Kutatási kérdőívem kitöltése során a kitöltő 53%-a nő, míg 47%-a férfi volt. Kutatásomban elsősorban a gimnazista és egyetemista korosztályt próbáltam meg kikérdezni, a kitöltők közel 80% a 18-25 év közötti volt. A kérdőívben 16 kérdést fogalmaztam meg, melynek keretében a válaszadók teljesen anonim módon fejthették ki gondolataikat, jelölhették meg válaszaikat. A Google űrlap első fele bizonyos szinten szakmai, más szempontból az általános műveltség részét képező kérdések voltak, a kifejtős részeknél igen megosztó eredmények születtek.

Az általános műveltséget igénylő kérdésekben először is szerettem volna felmérni, hogy a kitöltők meg tudják-e válaszolni, hogy mely országokkal határos Georgia. A beérkezett válaszok alapján a kitöltők közel 55%-a találta meg mindazokat az országokat, amelyekkel határos a kaukázusi ország. A tagjelölti státuszt szerző országokkal kapcsolatos kérdésre már sokkal megosztóbb válasz érkezett. A válaszadók csupán 15%-a találta meg mindegyik országot, amely 2022-2024 között megkapta a tagjelölti státuszt.

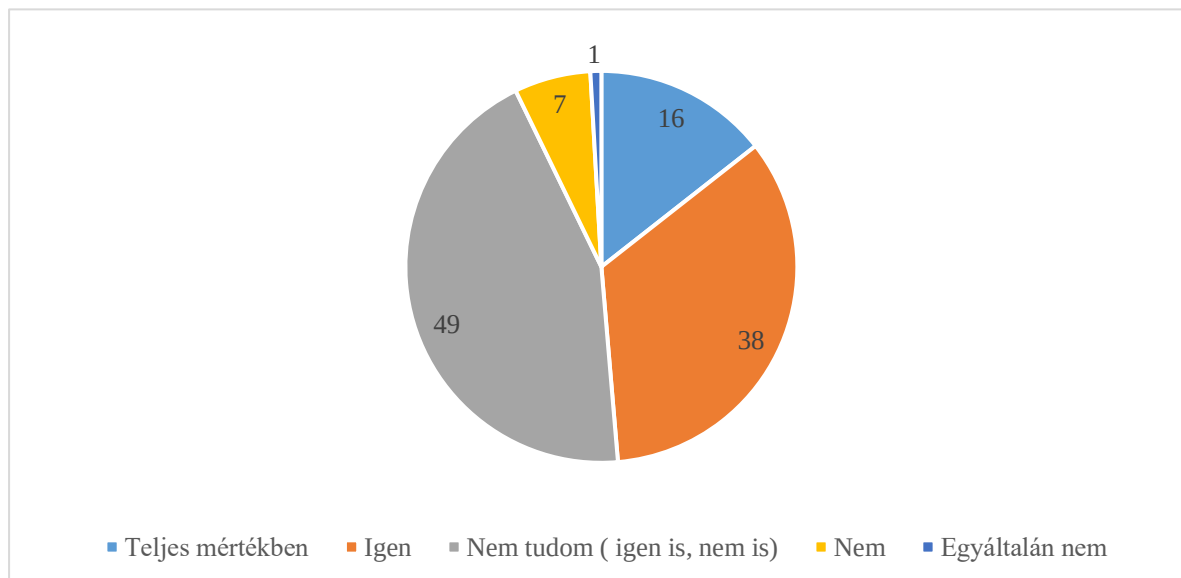

Forrás: Boda, 2024a Google űrlapból saját szerkesztés

17.ábra: Az alábbi országok közül mely országnak kellene leghamarabb az integráció részévé válnia? (%)

A kérdések közül két kifejtős kérdésre érkezett nagyon megosztó válasz. Az egyik kérdés azzal volt kapcsolatos, hogy a 2022 és 2023 folyamán tagjelölti státuszt nyert országok közül melyeknek kellene leghamarabb az integráció részévé válnia. Ennél a kérdésnél indoklást is kértem, amelyben nagyon sok szempontból lett megközelítve ez a vitatott kérdés. A kitöltők egy jelentős csoportja a bosnyákok integrációja mellett érvelt (34%), míg a grúzok mellett 39% érvelt. A Nyugat-Balkán integrációja a geopolitikai biztonság miatt fontos a válaszadók szerint, emellett a migrációs hullám bástyájaként is képes lenne a helytállásra. Egyesek felvetették a bosnyák gazdaság fejlődését, a GDP növekedést és a nyersanyagok, elsősorban a lítiumban való gazdagságát.

A másik téma, amely a kitöltők között megosztott volt a Georgiából érkező szénhidrogén szállítás volt. A 2022-ben kirobbanó ukrajnai háborúban Európa számára nélkülözhetetlen az új irányból érkező szénhidrogének után való kutatás. Ennek következményeként szerettem volna megkérdezni a kutatásom résztvevőit erről a témáról. Sokan támogatják a Kaukázusból érkező nem megújuló energiaforrásokat, ezzel is csökkentve az orosz függést és a magyar gazdaság számára az energiaforrások több helyről való beszerzését, új lehetőségeket nyitva a magyar gazdaság számára. Míg azok, akik ellene érvelnek, szerintük a térség nem elég biztonságos, elsősorban a dél-oszétiai válságra utalva, ami bizonyos szinten csökkenti a bizalmat az ország iránt.

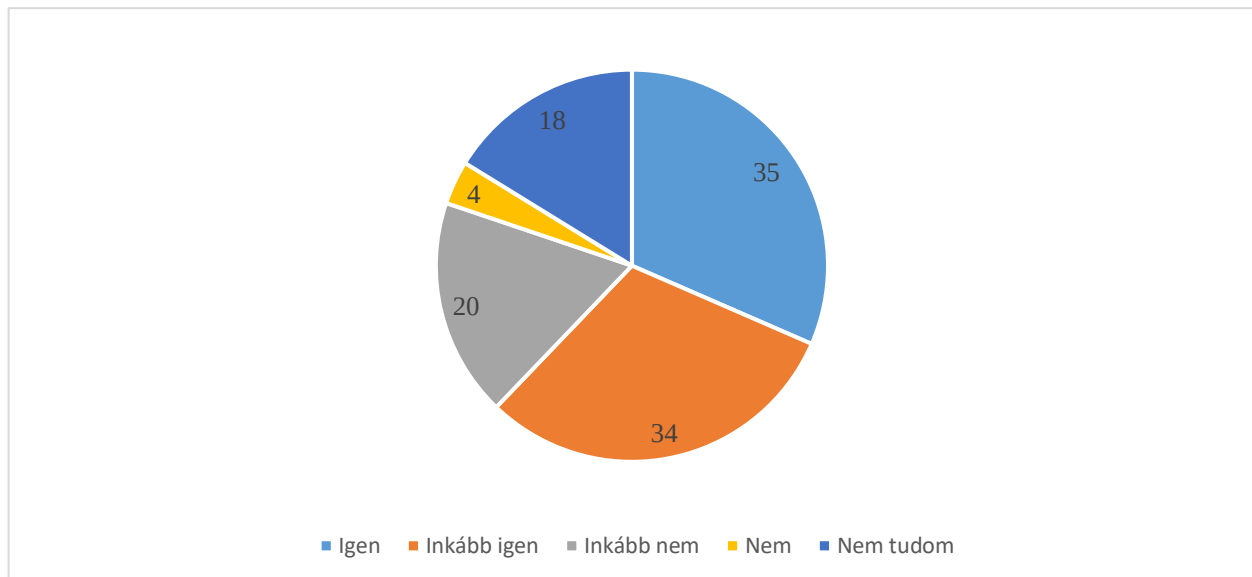

Forrás: Boda, 2024b Google űrlap saját szerkesztés

18.ábra: Támogatod, hogy Georgia irányából érkezzenek szénhidrogének hazánkba?
(%)

Kutatási kérdőívem tartalmazott olyan kérdést, amely konkrétan arról szólt, hogy magát a bővítést támogatja-e a kitöltő. Az elküldött válaszok alapján a válaszolók jelentős része igen, vagy inkább igen választ adott, ezzel jelezve, hogy ő egyetért a kelet felé nyitás politikájával. Az erre

való indoklás kérdését kevesebb ember töltötte ki, mint az előző két esetben. A válaszadók elsősorban Európa versenyképességével és az alapvető 4 szabadság bővülésével érveltek. Ennek keretében több országba lehetne utazni útlevél nélkül hosszabb időre, és megvalósulna a tőke, munkaerő, szolgáltatás és áru szabad áramlása. Míg mások azzal érveltek, hogy a gazdasági mutatók és a fenntartható fejlődés szempontjából lenne előnyös a további bővítések megvalósulása.

Forrás: Boda, 2024c, Google űrlap saját szerkesztés

19. ábra: Támogatod az Európai Unió további bővítését? (darab szám)

Ezzel szemben, akik nem támogatják a bővülést azzal érveltek elsősorban, hogy a mostani intézményrendszer nem bírna el még több új tagot, emiatt reformokra van szükség. A másik indok, hogy a keleti országok szintén szegényebbek, mint Nyugat-Európa, így az európai uniós támogatások is több irányba oszlanának szét.

Utolsó kérdésemben arra próbáltam választ keresni, hogy Georgia európai uniós tagállamként sikeresen beintegrálódna az Európai Unióba. Pozitív visszajelzés volt, hogy a válaszadók több mint fele pozitívan áll hozzá ehhez a kérdéshez és bízik abban, hogy Georgiáról egy napon európai uniós országgént tudunk majd beszélni.

5. ÖSSZEGZÉS, KÖVETKEZTETÉSEK

Kutatásom egy átfogó képet próbált nyújtani egy olyan országról, amelyről nem mindennap lehet hallani vagy olvasni a hírekben. Sok ember számára akár ismeretlen is lehet ez a kaukázusi ország. Mégis ennek a posztszovjet államnak kiemelkedő szerepe van a világgazdaság és jövőbeli projektek alakításában. Nem, mint főszervező, hanem mint a projektekben résztvevő tagállam, egyfajta

folyosóként lehetne rá hivatkozni. Bizonyos értelemben ez a jelző az egész történelme során jellemezte, mivel folyamatosan átmenetet volt, mint vallási, mint politikai, vagy akár gazdasági téren. Ez a szerepkör az Európai Unióhoz való csatlakozásával sem alakulna másként. Nemcsak az energiafogyó kérdése során lehet tapasztalni, hanem mint első kaukázusi államként európai uniós tagállammá válna, ezzel a régió és Európa között jelenthetne egyfajta kapcsolatot, ösztönözve Azerbajdzsánt és Örményországot csatlakozási kritériumaik teljesítésére.

Kutatómunkám során sikerült válaszokat találni azokra a kérdésekre, amelyeket kutatási kérdésként fogalmaztam meg. Dolgozatom megírásakor az alábbi válaszokat fogalmaztam meg:

- A csatlakozáshoz rengeteg kritériumnak kell megfelelnie Georgiának a gazdaság és politika terén, amelyeket az Európai Unió figyelemmel kísér. Ezzel kapcsolatban a Bizottság jelentéseket fogalmaz meg és ellenőröket is küld az ország területére, akik felméri az ország felkészültségét.
- Tanulmányom egyik fő kérdése az ország gazdasági és politikai felkészültségre vonatkozott az Európai Unióba. Véleményem szerint a gazdasági felkészültség a legtöbb gazdasági mutatóban teljesítve lett az elmúlt 5-10 évben, de bizonyos mutató, úgy, mint a GDP/ fő a vásárlóerőparitás alapján elmarad az európai uniós átlagtól. A politikai felkészültsége az országnak a 2024-es külföldi ügynöktörvény bevezetéséig egyenletesen haladt, a kérdés a jövőt illetően, képes lesz-e visszatalálni Georgia a korábbi ösvényre.
- A másik kérdés, hogy a Visegrádi Együttműködés hogyan értékeli Georgia csatlakozási kérelmét. Ezt a kérdéskört vizsgálva megállapítható, hogy Közép-Európa országai támogatják a Keleti Partnerség jegyében történő integrációt, ezzel lehetőséget teremtve a bővítés újabb hullámára.

Dolgozatom megírásának napjaiban zajlott a grúz választás, amely során az előzetes eredmények a kormányzó párt 54% körüli eredményéről szólnak. Ezzel az teljesítménnyel továbbra is a Grúz Álom marad a kormányzópárt az országban. A választási eredmények közvetlen következményeként demonstrációkra lehet számítani az ellenzék részéről, mivel sok helyen jelentettek be szabálytalanságokat. Közvetett következménye, hogy az ország továbbra is igyekszik az európai uniós normák teljesítésére, azon az úton, amely a nyugati világ számára bizonyos esetekben aggodalomra ad okot.

A kormány következő évi ciklusában is az integrációhoz való felzárkózás lesz a legfontosabb célkitűzés. Hiába a Kaukázus államai közül Georgia áll a legjobban gazdasági mutatókkal az integrációba való csatlakozásként, továbbra is akadnak problémák, elsősorban a vidékfejlesztés és

az infrastruktúra kiépítésében. További európai uniós normák megvalósítására is törekszik az ország vezetése.

Ezen problémák kijavítása a jövőben komoly problémát jelentenek a grúz kormányzat számára. Az országnak el kell nyernie, hogy az Európai Unió ismét tárgyalásokat folytasson a kaukázusi országgal, ismét ki kell építeni a bizalmat a két fél között. Véleményem szerint ez a legfontosabb ahhoz, hogy Georgia integrációja sikeres legyen, mivel egy olyan térségről van szó, amelynek fontossága nélkülözhetetlen az Európai Unió keleti politikájában. A lezajlott választásoknál érzékelhető az ország kettéosztottsága, amely káros hatással lehet a már megteremtett nemzetközi tekintélyre. Mindenképpen az egységesség a kulcsa az integráció sikerének.

Úgy vélem, Georgia európai uniós tagsága kiérdemelt, mivel egy elég komoly fejlődésen végbemenő országról van szó. Posztszovjet államként képes volt egy új politika, egy új irány felé nyitni, megadni a lehetőséget a nyugati világba való integrációnak, ezzel erős példát mutatva más közép-ázsiai és kelet-európai országnak. A grúz integráció nagy előnyt jelenthetne Európának, elsősorban a gazdaság és kereskedelem terén. Hozzájárulna ahhoz, hogy Európa, maga az Európai Unió ismét meghatározó tényezővé váljon a globális versenyben.

IRODALOMJEGYZÉK

Internetes hírportálok jegyzéke:

1. Agenda.Ge(2024): Georgian PM: All processes are aimed at Georgia becomin EU member in 2030 <https://agenda.ge/en/news/2024/39330#gsc.tab=0> (2024.10.16.)
2. Britsh Petroleum (2024): Baku Tbilisi-Ceyhlon pipeline. https://www.bp.com/en_az/azerbaijan/home/who-we-are/operationsprojects/pipelines/btc.html (2024.10.25.)
3. Buba Kudava (2023): Avoiding Soviet „frangance” in naming: Georgia, Sakartvelo or Gruzia? <https://chytomo.com/en/avoiding-soviet-frangance-in-naming-georgia-sakartvelo-or-gruzia/> (2024.10.12.)
4. Council of European Office in Georgia (2023): The Personal Data Protection Service of Georgia received guidance on the privacy by design and by default. <https://www.coe.int/en/web/tbilisi/-/the-personal-data-protection-service-of-georgia-received-guidance-on-the-privacy-by-design-and-by-default> (2024.10.18.)
5. Egnate Shamugia (2024): Decomposition of Georgian’s Exports, **2. ábra** saját szerkesztés <https://gnomonwise.org/en/publications/analytics/184> (2024.10.14.)

6. European Network of Human Rights Institutions (2024): Public Defender (ombudsman) of Georgia. <https://ennhri.org/our-members/georgia/> (2024.10.18.)
7. Frissmédia (2018): Grúzia vagy Georgia, melyik a helyes? <https://frissmedia.hu/hir/gruzia-vagy-georgia-melyik-a-helyes/8995> (2024.10.12.)
8. Georgian Oil and Gas Corporation (2024): Oil. <https://www.gogc.ge/en/page/activities-fields/oil/7> (2024.10.14.)
9. Index (2024): Felfüggesztették Georgia csatlakozási tárgyalásait.: <https://index.hu/kulfold/2024/07/09/georgia-eu-csatlakozas-felfuggesztes-nagykovet/> (2024.10.11)
10. Index (2008): Az oroszoké Chinvali. **1.ábra** <https://index.hu/kulfold/gruzpp/az-oroszoke-chinvali/?p=1> (2024.11.02.)
11. Index (2020): A grúz kormánypárt nyerte a választást, az ellenzék tüntet <https://index.hu/kulfold/2020/11/01/georgia-gruzok-parlamenti-valasztas-eredmenyek-gyoztes-kormanypart-ellenzek-tiltakozas/> (2024.10.16.)
12. Institute for Development of Freedom of Information (2023): Russian capital and Russian connections in Georgian business <https://idfi.ge/en/russian-capital-russian-connections-in-georgian-business> (2024.10.14.)
13. Interfax (2024): Georgian authorities expect \$289 mln IMF-program to resume. <https://interfax.com/newsroom/top-stories/105748/> (2024.10.23.)
14. Kollektíva Projekt (2024): Az EU támogatná- az energetikai szakértők röhögnek rajta- politikai és katonai célja lehet az azerbajdzsáni zöldáram-import tervnek. **14.ábra** <https://www.valaszonline.hu/2024/06/26/azerbajdzsan-zold-vezetek-aram-eu-kollektiva-projekt/> (2024.10.25.)
15. Maia Mikashavidze (2017?): Georgia. <https://medialandscapes.org/country/georgia> (2024.10.18.)
16. Mihail Leonidovics Djibladze-Ronald Grigor Suny (2024): Georgia <https://www.britannica.com/place/Georgia> (2024.10.12.)
17. MTI (2011): Nálunk is új nevet kapott Grúzia https://hvg.hu/vilag/20110721_gruzia_neve (2024.10.11.)
18. Privátbankár (2024): Váratlan fordulat: felfüggesztik Georgia EU-csatlakozását. <https://privatbankar.hu/cikkek/nemzetkozi/varatlan-fordulat-felfuggesztik-georgia-eu-csatlakozasat.html> (2024.11.03.)
19. RadioFreeEurpe RadioLiberty (2024): Georgian Parliament passes restrictive anti-LGBT laws <https://www.rferl.org/a/georgia-lgbt-law-rights-parliament/33123479.html>

20. Reporters without Borders (2024): Protests in Georgia. RSF concerned with rising police violence against reporters. <https://rsf.org/en/protests-georgia-rsf-concerned-rising-police-violence-against-reporters> (2024.10.18.)
21. Székely János (2018): Miért Georgia? <https://www.es.hu/cikk/2018-07-27/szeky-janos/mi-ert-georgia.html> (2024.10.11.)
22. Tanács Gábor (2024): Az európai integrációt szolgálja az orosz típusú külföldi ügynök-törvény a grúz kormányfő szerint (2024.10.16.)
23. The consulting firm „Dikke International” Ltd. (1997): Law of Georgia „On privatization of state owned property” https://www.wto.org/english/thewto_e/acc_e/geo_e/wtacc-geo4a1_leg_11.pdf (2024.10.21)
24. Tom Williams (2024?): Taxes in Georgia (country): Income, Corporate, VAT and More <https://expathub.ge/taxes-in-georgia-country-income-corporate/> (2024.10.23.)
25. UNICEF: EU and UNICEF support the Government to protect the child’s right to a family environment <https://www.unicef.org/georgia/stories/eu-and-unicef-support-government-protect-childs-right-family-environment> (2024.10.14.)
26. WISE (2024): Euró Grúz lari. **11. ábra** saját szerkesztés <https://wise.com/hu/currency-converter/eur-to-gel-rate> (2024.11.01.)
27. World Bank Group (2024a): GDP growth (annual%) <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG> (2024.10.28.)
28. World Bank Group (2024b): The World Bank in Georgia. <https://www.worldbank.org/en/country/georgia/overview#2> (2024.10.23.)

Európai uniós és nagykövetségi oldalak jegyzéke:

1. Communication from the Commission to the European Parliament, the European Council and the Council.: [a95905d5-9783-4a1b-ae2f-1740a79eda49 en \(europa.eu\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:095905d5-9783-4a1b-ae2f-1740a79eda49) (2024.10.11)
2. Delegation of the European Union to Georgia (2013): European Neighbourhood Program for Agriculture and Rural Development. https://www.eesc.europa.eu/sites/default/files/resources/docs/enpard022013_georgia.pdf (2024.11.03.)

3. Európai Bizottság (2024): Az EMPACT együtt küzd a bűnözés ellen. https://home-affairs.ec.europa.eu/policies/law-enforcement-cooperation/empact-fighting-crime-together_en (2024.10.17.)
4. European Union Commission: EU-Georgia Deep and Comprehensive Free Trade Area <https://trade.ec.europa.eu/access-to-markets/en/content/eu-georgia-deep-and-comprehensive-free-trade-area> (2024.10.15.)
5. Európai Unió Hivatalos Lapja (20129: Az Európai Unióról Szóló Szerződés egységes szerkezetbe foglalt változata. https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:2bf140bf-a3f8-4ab2-b506-fd71826e6da6.0007.02/DOC_1&format=PDF (2024.11.02.)
6. Európai Unió Hivatalos Lapja (2009): A Tanács 2009/131/KKBP együttes fellépése. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=CELEX:32009E0131> (2024.10.26.)
7. EU Monitor (2023): Partnership and cooperation agreement (PCA) <https://www.eumonitor.eu/9353000/1/j9vvik7m1c3gyxp/vh7gkuhng0wh> (2024.10.15.)
8. Európai Tanács, Európai Unió Tanácsa, 2024: AZ EU bővítési politikája, <https://www.consilium.europa.eu/hu/policies/enlargement/> (2024.10.16.)
9. Európai Unió Tanácsa (2017): Vízumpolitika: A Tanács a grúziai állampolgárok vízummentességéről szóló rendeletet fogadott el <https://www.consilium.europa.eu/hu/press/press-releases/2017/02/27/visa-liberalisation-georgia/> (2024.10.16.)
10. Magyar Helsinki Bizottság (2023): Mi az NGO jelentése? Milyen NGO-k vannak? <https://helsinki.hu/ngo-jelentese/> (2024.10.16.)
11. Ministry of Foreign Affairs of Georgia: Czech Republic. <https://mfa.gov.ge/en/bilateral-relations/cz> (2024.10.26.)

Statisztikai adatok jegyzéke:

1. Boda Kristóf (2024a): Georgia: Úton az Európai Unióba (Google űrlap). <https://docs.google.com/forms/d/1SXg3zS4gpJt1e4p4HlJQPNv6qwym4xnQAdWIk-NAO6N0/edit?pli=1#responses> (2024.11.02.)

2. Boda Kristóf (2024b): Georgia: Úton az Európai Unióba (Google űrlap). <https://docs.google.com/forms/d/1SXg3zS4gpJt1e4p4HlJQPNv6qwym4xnQAdWIk-NAO6N0/edit?pli=1#responses> (2024.11.02.)
3. Boda Kristóf (2024c): Georgia: Úton az Európai Unióba (Google űrlap). <https://docs.google.com/forms/d/1SXg3zS4gpJt1e4p4HlJQPNv6qwym4xnQAdWIk-NAO6N0/edit?pli=1#responses> (2024.11.02.)
4. CIA- World Factbook (2024a): Georgia. <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/georgia/#geography> (2024.10.14.)
5. CIA-The World Factbook (2024b): <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/georgia/#people-and-society> (2024.10.15.)
6. CIA-The World Factbook (2024c): Georgia People and Society, **7.ábra**, saját szerkesztés <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/georgia/#people-and-society> (2024.10.14.)
7. Human Development Index officiak side (2024): Human Development Index. <https://hdr.undp.org/data-center/human-development-index#/indicies/HDI> (2024.10.22.)
8. International Monetary Found (2024a): Real GDP Growth https://www.imf.org/external/datamapper/NGDP_RPCH@WEO/CAQ (2024.10.16.)
9. International Monetary Found (2024Bb): Real GDP in Georgia. **9.ábra** saját szerkesztés <https://www.imf.org/external/datamapper/NGDPD@WEO/OEMDC/ADVEC/WEOWORLD> (2024.10.25.)
10. International Monetary Found (2024c): IMF'members quotas and voting power, and IMF board of governors. **2.táblázat** saját szerkesztés <https://www.imf.org/en/About/executive-board/members-quotas> (2024.10.23.)
11. National Statistics Office of Georgia (2024a): Georgia machinery industry traffic, **3. ábra**, saját szerkesztés. <https://www.geostat.ge/en/modules/categories/77/mretsveloba> (2024.10. 12)
12. National Statistics Office of Georgia (2024b): Turnover in construction <https://www.geostat.ge/en/modules/categories/80/construction> (2024.10.14.)
13. National Statistics Office of Georgia (2024c): Population as of 1 January by and sex (single years of age) **4.ábra**, saját szerkesztés <https://www.geostat.ge/en/modules/categories/41/population> (2024.10.31.)
14. National Statistics Office of Georgia (2024d): Popoulation and Demography <https://www.geostat.ge/en/modules/categories/316/population-and-demography> (2024.10.14.)

15. National Statistics Office of Georgia (2024e): Population by regions and self-governed units, as of 1 January **5.ábra** saját szerkesztés <https://www.geostat.ge/en/modules/categories/41/population> (2024.10.29.)
16. National Statistics Office of Georgia (2024e): Turnover in Industry, **4.ábra** saját szerkesztés: <https://www.geostat.ge/en/modules/categories/77/mretsveloba> (2024.10.14.)
17. National Statistics Office of Georgia (2024f): Natural Increase, **6.ábra** saját szerkesztés <https://www.geostat.ge/en/modules/categories/321/natural-increase> (2024.10.14.)
18. National Statistics Office of Georgia (2024g): Migration <https://www.geostat.ge/en/modules/categories/322/migration> (2024.10.14.)
19. National Statistics Office of Georgia (2024h): Number of registreted and active entities by organizational legal form and size. <https://www.geostat.ge/en/modules/categories/67/by-legal-status> (2024.10.21.)
20. National Statistics Office of Georgia (2024i): Number of Registreted and active entities by ownership type and size **12.ábra** saját szerkesztés <https://www.geostat.ge/en/modules/categories/66/by-ownership-type> (2024.10.25)
21. National Statistics Office of Georgia (2024j): Export and Import. **13. ábra** saját szerkesztés <https://www.geostat.ge/en/modules/categories/765/external-merchandise-trade> (2024.10.26.)
22. National Statistics Office of Georgia (2024k): Export and Import. **3. táblázat** saját szerkesztés <https://www.geostat.ge/en/modules/categories/765/external-merchandise-trade> (2024.10.26.)
23. National Statistics Office of Georgia (2024l): Export. **15.ábra** saját szerkesztés <https://www.geostat.ge/en/modules/categories/765/external-merchandise-trade> (2024.10.26.)
24. National Statistics Office of Georgia (2024m): Import. **16. ábra** saját szerkesztés <https://www.geostat.ge/en/modules/categories/765/external-merchandise-trade> (2024.10.26.)
25. National Bank of Georgia (2024a): Mission of the National Bank. <https://nbg.gov.ge/en/page/mission-of-the-national-bank> (2024.11.03.)
26. National Bank of Georgia (2024b): Money Market. <https://nbg.gov.ge/en/page/money-market> (2024.10.28.)
27. OEC (2024a): Cooper ore in Georgia <https://oec.world/en/profile/bilateral-product/cooper-ore/reporter/geo> (2024.10.14.)

28. OEC (2024b): Manganese Ore in Georgia <https://oec.world/en/profile/bilateral-product/manganese-ore/reporter/geo> (2024.10.14.)
29. Trading Economics (2024a): Georgia GDP per capita PPP. **10.ábra** saját szerkesztés <https://tradingeconomics.com/georgia/gdp-per-capita-ppp> (2024.10.27.)
30. Trading Economics (2024b): Georgia Government Debt to GDP. <https://tradingeconomics.com/georgia/government-debt-to-gdp> (2024.10.23.)
31. Transparency International: Our work in Georgia. **8.ábra** saját szerkesztés <https://www.transparency.org/en/countries/georgia> (2024.10.30.)
32. World Population Review (2024): Crime Rate by country 2024 <https://worldpopulationreview.com/country-rankings/crime-rate-by-country> (2024.10.17.)